

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

**Формування ініціативності та підприємливості
молодших школярів
на уроках дизайну і технологій**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

*студентка 2 курсу, 613 групи
Юрійчук Юлія Вікторівна*

Керівник:

*кандидат педагогічних наук,
доцент **Маковійчук О.В.***

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № 4 від 12 листопада 2024 р

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Юрійчук Ю. В. Формування ініціативності та підприємливості молодших школярів на уроках дизайну і технологій. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ОР “магістр” зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2024. – 103 с.

У кваліфікаційній роботі розглянуто теоретичні основи формування ініціативності та підприємливості у дітей початкового шкільного віку. Зокрема, проведено ретроспективний аналіз проблеми розвитку цих якостей у науковій літературі, розкрито сутність понять «ініціативність» та «підприємливість», як ключових компетентностей; обґрунтовано особливості формування цих якостей саме у молодших школярів та розглянуто можливості уроків дизайну і технологій для розвитку цих компетентностей; проведено дослідження рівнів сформованості ініціативності та підприємливості в молодших школярів та визначено організаційно-педагогічні умови, що сприяють їхньому розвитку.

Ключові слова: ініціативність, підприємливість, молодші школярі, дизайн і технології, мотивація, активні методи навчання, колективна творча діяльність.

ADSTRACT

Yuriychuk Y. V. Formation of initiative and entrepreneurship of junior schoolchildren in design and technology lessons. Qualification work for the degree of Master's Degree in specialty 013 Primary Education - Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University - Chernivtsi, 2024. 103 p.

The qualification work considers **the theoretical foundations of the formation of initiative and entrepreneurship** in primary school children. In particular, a retrospective analysis of the problem of developing these qualities in the scientific literature is carried out, the essence of the concepts of “initiative” and “entrepreneurship” as key competencies is revealed; the peculiarities of the formation of these qualities in primary schoolchildren are substantiated and the possibilities of design and technology lessons for the development of these competencies are considered; a study of the levels of formation of **initiative and entrepreneurship** in primary schoolchildren is carried out and organizational and pedagogical conditions that contribute to their development are determined.

Keywords: initiative, entrepreneurship, primary school students, design and technology, motivation, active teaching methods, collective creative activity.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ю.В. Юрійчук

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ТА ПІДПРИЄМЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	10
1.1. Ретроспективний аналіз проблеми формування ініціативності та підприємливості особистості в науковій літературі.....	10
1.2. Сутнісна характеристика поняття «ініціативність та підприємливість» як ключової компетентності молодших школярів	20
1.3. Специфіка формування ініціативності й підприємливості в учнів молодшого шкільного віку.....	30
1.4. Можливості уроків дизайну і технологій в контексті формування ініціативності та підприємливості молодших школярів.....	38
Висновки до розділу 1.....	50
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ ТА ПІДПРИЄМЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ.....	52
2.1. Констатувальне дослідження рівнів сформованості ініціативності та підприємливості молодших школярів	52
2.2. Організаційно-педагогічні умови формування ініціативності та підприємливості молодших школярів на уроках дизайну і технологій	65
2.2.1. Створення сприятливого мотиваційного середовища з метою розвитку ініціативності та підприємливості молодших школярів	65
2.2.2. Використання активних форм і методів навчання, що спрямовані на формування ініціативності та підприємливості молодших школярів.....	70
2.2.3 Організація колективної творчої діяльності на уроках дизайну і технологій.	75
Висновки до розділу 2.....	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ	94

ВСТУП

Актуальність дослідження. У законі України про освіту наголошується ключовим завданням шкільної системи є не лише передача знань, але й формування учнівської особистості, здатної активно реагувати на виклики сучасного світу та ініціювати зміни. Серед найважливіших якостей, які сьогодні варто розвивати у молодших школярів, є ініціативність та підприємливість (Про Повну Загальну Середню Освіту, 2020).

У швидкоплинному та динамічному світі, в якому ми живемо, ініціативність та підприємливість стали важливими компетентностями, які є рушійною силою прогресу, як особистого, так і професійного. Ці якості дозволяють сучасному поколінню не лише успішно інтегруватися в суспільство, а й активно впливати на його розвиток (Кузьменко, 2018).

Ініціативність є важливою рисою школярів, оскільки вона допомагає їм стати більш незалежними та самотивованими. Коли діти проявляють ініціативу, вони, швидше за все, братимуться за нові завдання та виклики, що може допомогти їм навчатися та рости; стати більш впевненими та здібними, оскільки вони здатні брати на себе більше обов'язків і приймати власні рішення; розвинути важливі навички спілкування, такі як вирішення проблем і робота в команді, коли вони працюють з іншими для досягнення цілей. Навчитися проявляти ініціативу є важливим аспектом позитивного розвитку молоді (Унгурян і Куриш, 2016).

Виховання ініціативи у маленьких дітей призводить до ряду позитивних результатів і в майбутньому. Такі люди здатні робити перший крок добровільно, що є дуже цінованою рисою і важливим компонентом ефективного лідерства. Хто володіє ініціативністю, не боїться мислити нестандартно та шукати нові рішення проблем. Замість того, щоб чекати, поки обставини диктуватимуть їхні дії, вони активно виявляють можливості та вживають попереджувальних заходів

для досягнення своїх цілей. Ініціативні люди більш витривалі та адаптуються до змін. Приймаючи нові виклики, вони розвивають здатність долати невизначеності та процвітати в динамічному середовищі. Ця адаптивність має вирішальне значення в сучасному світі, що швидко розвивається, де непередбачені обставини неминучі (Агіляр Туклер, 2016).

Підприємництво є надзвичайно поширеною темою сьогодення. Підприємці мають статус знаменитостей. У підприємців часто є великі ідеї та ще більші цілі, і вони, звичайно, думають нестандартно на шляху до досягнення цих цілей (Кулімова і Іанова, 2018).

Навички, необхідні для того, щоб бути підприємцем, включають наполегливу працю, ефективне спілкування та стійкість після розчарувань. Підприємницькі здібності добре прислужаться дітям у школі та за її межами — як у кар'єрі, так і в особистому житті (Кузьменко, 2018).

Підприємництво заохочує дітей мислити критично. Критичні мислителі дивляться на ситуації з різних точок зору, аналізують факти та зважують сильні та слабкі сторони чогось. За визначенням, вони ретельно обмірковують предмет чи ідею, не дозволяючи думкам чи почуттям впливати на них (Назаренко, 2014).

Діти, які на ранньому дитинстві розвивають навички критичного мислення, можуть рідше дотримуватися статус-кво або легко піддаватися впливу думок інших людей. Критично мислячі діти формують власні обґрунтовані погляди та вчаться довіряти своїй здатності впевнено працювати з ситуаціями та труднощами (Макарук, 2022).

Уроки дизайну і технологій є сприятливим середовищем для розвитку ініціативності та підприємливості учнів початкової школи, оскільки вони сприяють їхньому творчому підходу до навчання, вирішенню проблем, співпраці та набуттю практичного досвіду (Тименко і королук, 2023).

На уроках дизайну та технологій учні мають можливість виявити свою творчість та уяву. Працюючи з матеріалами та інструментами, діти вчаться

створювати щось нове, використовуючи свої власні ідеї та ініціативи. Також у процесі вирішення завдань на уроках школярі зіштовхуються з різноманітними викликами та проблемами, які вимагають пошуку та впровадження нових рішень. Це сприяє розвитку їхньої здатності брати ініціативу у вирішенні складних завдань (Огієнко, 2020).

А групова або партнерська робота на уроках, сприяє розвитку навичок співпраці та комунікації. В умовах спільної роботи діти навчаються взаємодіяти, обмінюватися ідеями та підтримувати один одного, що стимулює їхню підприємливість. Крім цього є можливість отримати досвід у виготовленні різноманітних об'єктів, виробів або проектів. Цей досвід допомагає їм виробляти вміння приймати рішення та брати на себе відповідальність за результат своєї роботи (Іліуц, 2024).

Стан дослідження проблеми. Формування ініціативності й підприємливості молодших школярів на уроках дизайну і технологій відзначається активним інтересом з боку вчених, педагогів, психологів та практиків освіти.

Зокрема важливість розвитку ініціативності та підприємливих навичок учнів початкової школи представлені в роботах зарубіжних вчених: М. Монтессорі; Дж. Дьюї; Ж. Піаже; П. Грей; Е. Галінська; С. Мітра; Л. Дарлінг-Гаммонд та ін.. Ці видатні педагоги класики внесли значний внесок у розуміння процесу формування ініціативності та підприємливості у дітей і розробили підходи, які досі використовуються в сучасній педагогіці.

Українські педагоги також внесли вагомий внесок у дослідження та практику формування ініціативності та підприємливості у дітей, зокрема: В. Сухомлинський; А. Макаренко; С. Русова; К. Ушинський; О. Захаренко. Ці педагоги не лише вивчали проблему формування ініціативності та підприємливості, а й впроваджували свої підходи у практику освіти, сприяючи розвитку цих якостей у дітей в українських школах.

Науковці І. Веремійчик, В. Балакірева, В. Тименко, Т. Носаченко, В. Жлудько, Н. Котелянець, Т. Мачача, Д. Огієнко продовжують працювати над вдосконаленням методики навчання технологій, а також пропонують ідеї підвищення рівня ініціативності та підприємливості молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри «Теоретико-методологічні засади педагогічної освіти та професійної підготовки фахівців у контексті євроінтеграційних процесів».

Таким чином, актуальність та доцільність проблеми досліджень та потреба в практиці досліджень зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи *«Формування ініціативності та підприємливості молодших школярів на уроках дизайну і технологій»*

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування ініціативності та підприємливості молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Завдання дослідження:

–проаналізувати тлумачення сутності понять «ініціативність та підприємливість особистості» в психолого-педагогічній науці та розкрити специфіку їх формування у дітей молодшого шкільного віку;

–описати можливості уроків дизайну і технологій в контексті формування ініціативності та підприємливості молодших школярів;

–дослідити рівні сформованості ініціативності та підприємливості молодших школярів;

–обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування ініціативності та підприємливості молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Об'єкт дослідження – формування ініціативності та підприємливості як

ключової компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування ініціативності та підприємливості молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Для досягнення мети магістерського дослідження використано *наступні методи*:

- теоритичні: аналіз наукової та методичної літератури, нормативних документів, що регулюють освітній процес у початковій школі, систематизація та узагальнення отриманих даних.

- емпіричні: педагогічний експеримент, проведення анкетування, спостереження, обробка та аналіз отриманих даних.

Теоретична значимість дослідження полягає в його спроможності розширити наше розуміння процесів виховання та навчання, що впливають на розвиток ініціативності та підприємливості учнів, можливість глибше розібратися в механізмах, що лежать в основі цих ключових аспектів особистісного розвитку дітей та визначення ефективних педагогічних підходів та методик спрямованих на розвиток ініціативності та підприємливості у молодших школярів.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть надати вчителям та педагогічним працівникам цінну інформацію про ефективні методи та підходи для розвитку ініціативності та підприємливості у молодших школярів на уроках дизайну та технологій. Отже, потенційно здатне покращити якість навчання та виховання у школах, а також сприяти готовності учнів до життя у сучасному суспільстві.

Апробація результатів та публікації. Основні положення та висновки дослідження були представлені на Студентській науковій конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (16–17 квітня 2024 року).

Структура магістерського дослідження охоплює вступ, два розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел і додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ТА ПІДПРИЄМЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Ретроспективний аналіз проблеми формування ініціативності та підприємливості особистості в науковій літературі

Концепція «ініціативності та підприємливості» має довгу історію, та існувала ще з давніх часів. Перші згадки про такі якості, як ініціативність та підприємливість можна знайти ще у працях давньогрецьких та римських філософів, мислителів епохи Відродження та видатних філософів та економістів наступних поколінь. Більшість науковців, які працювали над вивченням питання виникнення підприємливості вважають що підприємництво бере початок із Середньовіччя. Однак є й не мало робіт, які доводять, що такий вид діяльності, який є аналогом сучасної підприємливості існував ще за часів первісного суспільства. Згідно з дослідженнями різних авторів існує підхід поділу розвитку підприємливості на 4 етапи (Варецька, 2020).

Перший етап розвитку підприємництва датується від III тис. до н. е.

Причиною стало перехід людей від кочового способу життя до опанування землеробництва та тваринництва, що у свою чергу стало причиною утворення перших цивілізацій.

Люди вирощували та виготовляли товари не просто для задоволення основних фізіологічних потреб, але й отримували надлишок який обмінювали або продавали.

Підприємці того часу, шукали місце для збуту своїх товарів та налаштовували торгові шляхи наприклад: «Шовковий шлях» в Китаї, «Пакс Романа» у Римській імперії та інші. Утворювалися та звані «ранні банки» - це

місцеві фінансисти, які надавали зерно або інші товари в кредит під відсоток. Пізніше це все почалося відбуватися і на державному рівні, запроваджували необхідні ініціативи для збільшення продажів та прибутку (Колесник, 2013).

Наступний другий етап розвитку підприємливості відбувається з XVIII по XIX ст. і пов'язаний з «промисловою революцією». Суспільний лад зазнав значних змін через впровадження механізації, нових технологій виробництва та збільшення фабрик і відповідно масштабів виробництва. Починаючи з цього періоду підприємці стають ключовими особами, в розвитку нових технологій і промислового виробництва, та покращення економіки (Сабецька, 2023).

В цей період Річард Кантільйон ірландський економіст ввів в науковий обіг поняття «підприємливість». Перші публікації пов'язані із концепцією підприємництва були у 1725 році. Відтоді визначення цього поняття зосереджувалось навколо кількох основних течій: особистісний підхід, згідно з яким підприємливість – це те, з чим народжуються; економічний напрямок, який зосереджується на аналізі ролі підприємців у широко зрозумілій економіці; соціологічна та антропологічна концепція, яка впливає з переконання, що підприємництво, у його найширшому розумінні, є соціальним явищем (Колесник, 2013).

На думку Кантільйона основною рисою підприємливості – це готовність йти на ризик, а підприємці це люди які купують засоби виробництва, щоб виробити продукцію і продати її з метою одержання доходів, і яка, беручи на себе зобов'язання за витрати, не знає, за якими цінами може відбутися реалізація (Римкіна, 2014).

Видатний англійський економіст *Адам Сміт* (1723 – 1790) – вважав, що підприємництво є природна індивідуальна діяльності, спрямована на збільшення власної вигоди, а підприємець переслідує виключно власну користь. Про те «невидима рука» ринку автоматично спрямовує підприємців до мети, яка зовсім

не входила в їхні наміри: а саме, задовольняти потреби та служити інтересам суспільства.

Жан-Батист Сей, французький економіст, вважав, що підприємець це ключова фігура в економіці, яка об'єднує фактори виробництва — землю, працю і капітал — для створення продукції і отримання прибутку (Сабецька, 2023).

В цей період також з'являється широкий інтерес до вивчення такої особистісної риси поведінки, як ініціативність.

У класичній психології XIX століття ініціативність визначають, як важлива характеристика особистості, що визначає активність індивіда у взаємодії з оточенням.

Американський психолог і філософ *Вільям Джеймс* вважав, що ініціативність пов'язана з самосвідомістю і здатністю приймати рішення незалежно від зовнішніх факторів, та проявляти волю і свідомі зусилля для досягнення певних цілей.

Зигмунд Фрейд, австрійський психолог і невролог, розглядав ініціативність, як форму сублімації, коли енергія, спрямована на задоволення своїх потреб і подолання внутрішніх конфліктів. Також він вважав, що ініціативність, може мати як позитивні прояви, так і деструктивні (Резнік, 2019).

Третій етап розвитку підприємливості почався у середині XX століття. Основною значущою зміною стала можливість індивідуально використовувати досягнення науки і техніки, тобто використання комп'ютерних технологій. Це дало змогу підприємцям автоматизувати виробництво, створювати та застосовувати нові конструкційні матеріали. Також збільшити сектор послуг, оскільки підприємці почали фокусуватися на створенні нових бізнес-моделей, пов'язаних з інформаційними технологіями, медіа та сервісами.

Однією з найбільш впливових концепцій підприємливості того часу стала «концепція інноваційної природи підприємництва» *Йозефа Шумпетера*. Він вважав, що підприємливість — це ключовий фактор економічного розвитку,

лідерства та новаторства, оскільки вона породжує інновації. А підприємець не лише організовує виробництво, але й виступає рушієм економічного та науково-технічного прогресу, створює інновації, які «руйнують» старі ринки і створюють нові, тобто є творцем інновацій (Римкіна, 2014).

Пол Самуельсон також поділяв цю думку і був переконаний, що підприємство тісно пов'язане з новаторством, а підприємці – сміливі люди з нестандартним мисленням, які успішно втілюють нові ідеї в життя (Марущак, 2019).

Ініціативність у цей період стала важливою темою для дослідження у багатьох галузях, таких як психологія, соціологія та психологія праці, управління, менеджмент, лідерство та педагогіка.

У багатьох класичних моделей лідерства – ініціативність розглядається як ключова риса лідерів і керівників. Зокрема у видатній теорії *Пола Херсі та Кена Бланшара* «Ситуаційне лідерство» зазначається, що ефективні лідери повинні вміти виявляти ініціативу там де це необхідно, для досягнення найкращих результатів (Власюк, 2019).

Деніел Гоулман, американський психолог, вважав, що інтелект може допомогти людям досягти приблизно 25% життєвого успіху, тоді як решта 75% життєвого успіху можуть бути підтримані особистими рисами характеру, а низка наукових досліджень його колег, доводить, що однією з таких рис є ініціативність.

Стає зрозуміло, що тільки та особистість, яка вміє проявляти ініціативність здатна досягти успіху. Тому питання, пов'язані з розвитком ініціативи в процесі формування особистості набули неабі якої актуальності і над ними працювало багато дослідників, психологів і педагогів. Вони шукали пояснення причин, які спонукають особистість до ініціативи, зв'язок ініціативи з особистим успіхом, роль середовища у формуванні та розвитку цієї якості у дитини та підлітка тощо (Резнік, 2019).

Беручи до уваги всю важливість цих якостей не дивно, що у ХХ ст. педагогіка зазнала значних змін. Основним завданням навчання стало не тільки вивчення основних дисциплін, запам'ятовування та виконання вказівок, а й розвиток особистісних якостей та навичок важливих для життя та кар'єри. Почали запроваджувати різні методики для розвитку ініціативності та з'явилися перші спроби включити елементи підприємництва у шкільні програми (Аймедов та ін., 2019).

Одними з найвидатніших зарубіжних педагогів, які сприяли впровадження навчання ініціативності та підприємливості у початкових класах були: *Марія Монтессорі* – італійська педагогиня, яка розробила власну методику освіти, що базується на самостійності та ініціативності дітей, ця методика допомагає розвинути ініціативність, самостійність, відповідальність та підприємницьке мислення з раннього віку.

Джон Дьюї – американський педагог, засновник прогресивної освіти. Популяризував активне навчання через досвід та вирішення реальних проблем, такий підхід сприяє розвитку ініціативності та підприємливості.

Також бразильський педагог *Пауло Фрейре*. Він виступав за освіту, яка сприяє активній участі учнів у навчальному процесі та розвитку критичного мислення. За його методикою саме через критичне осмислення реальності та активну участь у її зміні відбувається розвиток таких компетентностей як ініціативність та підприємливість (Гуан, 2017).

Українські педагоги також зробили значний внесок у розвиток методик навчання, що сприяють розвитку ініціативності та підприємливості у учнів початкових класів.

Один з них видатний український педагог, практик та теоретик освіти - *Василь Сухомлинський*. Завдяки його педагогічним ідеям відбувся глибокий розвиток української шкільної освіти. Його ідеї базувалися на вихованні

особистості, розвитку творчих здібностей, залучення до різноманітних проектів та активної участі у шкільному житті.

Також *Антон Макаренко* один із засновників системи колективного виховання. Його педагогічні методики сприяють розвитку підприємливості та ініціативності через роботу в спільних проектах, де в кожного учня є своя роль та відповідальність. Одним із основних моментів цієї методики, це те що учні мають можливість самостійно організовувати та керувати своєю діяльністю.

Софія Русова педагогиня та одна з перших теоретиків дошкільної освіти. Основа її методики базувалася на національному вихованню; особистісно-орієнтувальному підходу, створення умов для вільного розвитку особистості, щоб кожна дитина почувала себе цінною та захищеною. Впровадженню активного навчання, використання гри та дослідницької діяльності, як основних методів навчання, щоб процес навчання був цікавим, захоплюючим та заохочував дітей до самостійного пошуку знань та досліджень навколишнього світу. Русова надавала великого значення ролі вчителя, вчитель в першу чергу наставник та друг, який допомагає дитині розкрити її можливості.

Костянтин Ушинський один з основоположників педагогічної науки в Україні. Він був одним із перших педагогів, хто звернув увагу на психологічні аспекти навчання та виховання дітей. Його методика навчання сприяла всебічному розвитку особистості дитини. Виступав за розвиток самостійного мислення, творчих здібностей та моральних якостей у дітей, через активну участь учнів у навчальному процесі.

Олександр Захаренко – педагог новатор, автор інноваційних методик навчання. Розробив концепцію «Школа радості», її підходи до навчання залишаються актуальними і сьогодні. Ця концепція акцентує увагу на створенні сприятливого навчального середовища, де діти можуть розвивати свої таланти та ініціативу, що сприяє всебічному розвитку особистості. Ця концепція базувалася на індивідуальному підході, захопливому та активному навчанню, використанню

проектної та дослідницької діяльності, гармонійному розвитку різних аспектів особистості дитини та тісній співпраці з батьками учнів, спільна робота школи і родини над вихованням та розвитком дитини (Гавриленко, 2019); (Денисюк, 2006) .

Ці видатні українські педагоги-новатори, зробили вагомий внесок у розвиток української школи. Їхні ідеї та підходи дозволили забезпечити всебічний розвиток дитини, допомагали формувати у учнів навички необхідні для успішної адаптації в світі та зокрема розвивати такі якості як ініціативність та підприємливість.

Ці методики мали величезний позитивний вплив на розвиток учнів та розвиток їхньої особистості, проте не були настільки ефективними, як методики та підходи в сучасній освіті. На відміну від педагогіки минулого століття, сучасна педагогіка підходить комплексно до розвитку особистісних компетентностей учнів. Це дозволяє створювати багатогранне освітнє середовище, яке стимулює учнів до активного навчання та розвитку (Басюк, 2021).

Четвертий етап розвитку підприємливості розпочинається у ХХІ ст. під впливом цифрової трансформації, поширення інтернету та глобалізацією ринків.

Підприємливість почала визначатися не тільки, як здатність створювати або вдосконалювати товари, послуги чи бізнеси, а здатність людини генерувати та реалізовувати нові ідеї, виявляти можливості, приймати ризики, а також проявляти ініціативність та креативність

Сучасні підприємці активно використовують сучасні технології, соціальні медіа та глобальні мережі для масштабування своїх ідей та все частіше звертають увагу на соціальну відповідальність і екологічну сталість (Кравченко, 2022).

Підприємництво визначається складним і багатовимірним явищем; отже, незважаючи на триваючі дослідження, залишається важко знайти єдине універсальне визначення поняття. В даний час в доступній літературі «підприємництво» найчастіше визначають двояко. Перша група визначень

привертає увагу переважно до її економічного аспекту, тоді як друга акцентує увагу на психологічних характеристиках. Представники гуманітарних і наукових сфер вважають найважливішими навички ті, які безпосередньо пов'язані зі сприйняттям можливостей отримання прибутку при реалізації стратегії отримання максимально можливої матеріальної вигоди від ведення компанії чи іншої господарської діяльності (Бортнюк, 2021).

З одного боку, підприємництво є ознакою економіки, що охоплює такі питання, як економічні процеси в компанії, зв'язок між зростанням та економічним розвитком або зайнятістю, інноваціями та технологіями, а також оптимізація підприємницьких процесів.

Освіта в аспекті підприємництва, що розуміється таким чином, буде зосереджена насамперед на знаннях управління компанією/групою, банківської справи, фінансів або просування продукції (Гарас, 2017).

З іншого боку, в соціальних науках підприємництво сприймається як складне явище, що є результатом взаємозалежності та взаємодії ринкових та соціальних факторів, індивідуальних схильностей і здібностей, а також окремих особистостей та характерів. Підприємливість тут розуміється насамперед як сукупність якостей, які дозволяють людині досягти успіху не лише в економічній сфері (наявність ініціативи, винахідливості, потреби приймати рішення в невизначеному середовищі), а й в особистому просторі (здатність співпрацювати в групі, справлятися зі стресом, ефективно спілкуватися, планувати та послідовно виконувати заплановані дії) (Голик, 2011).

У літературі також можна знайти концепцію, що поєднує обидва потоки. Підприємництво визначається тут як результат взаємодії трьох елементів: контексту, в якому виникає або створюється можливість, сукупності особистих здібностей індивіда, необхідних для виявлення та використання цієї можливості, навичок, необхідних для «матеріалізації» цієї можливості і отримати зазначені

результати. Це означає, що підприємницька людина не тільки бачить можливості, а й може їх створювати (Баніт, 2018).

Метою освіти, заснованої на такому розумінні підприємництва, є формування окремих сфер розвитку, спрямованих, наприклад, на посилення креативності та пом'якшення відхилень у розвитку, які можуть перешкоджати досягненню вищезазначених цілей (Воронова і Починок, 2023).

В сучасній освіті ініціативність та підприємливість визнані ключовими компетентностями в суспільстві знань, які слід формувати з раннього віку.

Сучасні освітні системи все більше фокусується на розвитку ініціативності в учнів та підприємницькій освіті, яка охоплює розвиток таких особистісних навичок, як критичне мислення, лідерство, креативність та комунікаційні навички (Гельбак, 2017).

В сучасній освіті підприємливість розглядається як набір компетенцій трансверсального характеру, тобто впливають на людей у всіх сферах життя, від особистого розвитку до активної участі у суспільстві, до виходу/повторного виходу на ринок праці в якості найманого працівника або самозайнятої особи та започаткування різних типів підприємств (культурних, соціальних чи економічних). Їх можна розділити на кілька напрямків:

- «ідеї та можливості»: бачення можливостей, креативність, оцінка ідей (ідей), етика та «збалансоване» мислення.

- «ресурси»: самосвідомість та самоефективність, мотивація та наполегливість, мобілізація ресурсів (отримання та управління ресурсами), компетентність, пов'язана з фінансовими та економічними знаннями, мобілізація інших.

- «дія»: ініціатива, планування та управління, робота з двозначністю, невизначеністю та ризиком, здатність працювати з іншими (співпраця в команді) і постійне навчання через досвід.

Ця категоризація дає змогу визначити конкретні результати, яких слід досягти в освіті, орієнтованій на підприємництво, і окреслити систему відліку, яка повинна бути включена в будь-яку ініціативу як умову її ефективності (Воронова і Починок, 2023).

Ефективність навчання підприємництву також визначається тим, як вищезазначені категорії інтегровані в навчальні програми та методи навчання, або шляхом поєднання традиційної освіти з потребами суспільства, що розвивається, або шляхом зміни структури системи освіти. Відповідно, навчання підприємництву поділяється на три підходи.

Навчання «про» підприємництво відноситься до теоретичного підходу, спрямованого на загальне розуміння явища, і в основному застосовується на рівні вищої освіти.

Навчання «для» підприємництва означає професійно-орієнтований підхід до надання підприємцям-початківцям необхідних знань і навичок.

Навчання «наскрізним» — це експериментальний підхід, за якого учні проходять реальний процес навчання підприємництву, що розуміється тут у дуже широкому сенсі, що дає змогу інтегрувати його в різні предмети загальної освіти на всіх рівнях (Бобінська та ін., 2014).

В Україні важливість розвитку цих навичок з раннього віку підтверджена рядом нормативних документів, зокрема: основним документом, який регламентує вимоги до освітнього процесу у початкових класах — Державним стандартом початкової освіти. Ініціативності та підприємливості відведено особливе місце в одному із основних положень про формування у дітей ключових компетентностей (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Також підприємливість та ініціативність є однією з основних ключових компетентностей на формування якої орієнтується Концепція Нової української школи (НУШ). Учні в початкових класах навчаються за типовими освітніми програми, які розроблені на основі Державного стандарту початкової освіти.

Вони включають конкретні завдання та вправи, які сприяють розвитку ініціативності та підприємливості у учнів (Грищенко, 2016).

Отже, підприємливість та ініціативність існували з початку людської історії, і ще відтоді відігравали вирішальну роль у розвитку суспільства, економіки та забезпеченні добробуту особистості. А їхні концепції пройшли шлях від класичних уявлень до багатограних, які можна розглядати з різних точок зору: психологічної, мотиваційної, соціальної, лідерської тощо.

Підприємливість та ініціативність важливі не лише в бізнесі. Вони також є необхідними якостями для розвитку у будь-якій сфері життя. Розуміння цього, стало причиною того, що розвивати ці якості необхідно кожній людині починаючи з раннього дитинства.

1.2. Сутнісна характеристика поняття «ініціативність та підприємливість» як ключової компетентності молодших школярів

Молодший шкільний вік, що розпочинається в 6-7 і завершується до 10-11 років – особливий період дитинства. На цьому життєвому етапі, дитина зберігає багато дитячих якостей, які важливі для їхнього розвитку та становлення, як особистостей. Наприклад цікавість та допитливість, діти цього віку постійно ставлять запитання, прагнуть досліджувати нові речі, відкривати незнайоме. Це допомагає дитині бути активним учасником процесу навчання (Любунь, 2024).

Дітям молодшого віку притаманна емоційна відкритість, вони можуть легко показати радість, смуток, здивування або розчарування та активна уява, вони люблять фантазувати, вигадувати нові світи, персонажів, історії.

Діти цього віку зберігають велику довіру до батьків, вчителів та інших дорослих, вони покладаються на дорослих та активно наслідують їх. Це створює сприятливий ґрунт для виховання і навчання (Михайлишин і Двожан, 2022).

Разом з тим, на цьому життєвому етапі розвиваються різні пізнавальні психічні процеси. Зокрема, у цьому віці діти починають опановувати складніші форми мислення, від конкретно-образного до абстрактно-логічного, стають здатними до тривалішої концентрації на завданнях, у них розвивається здатність до планування та організації. Поступово вчаться краще розуміти свої емоції, а також керувати ними, це сприяє розвитку емоційного інтелекту, який допомагає у взаємодії з однолітками та дорослими, а також у здатності справлятися зі стресом і викликами. Вони починають більше цінувати успіх і визнання в очах однолітків та дорослих, що мотивує їх до навчання (Шпак, 2018).

Це надзвичайно важливий та продуктивний етап для розвитку ключових компетентностей, зокрема ініціативності та підприємливості.

Питання про формування ключових компетентностей сьогодні актуальне у всьому світі, оскільки оволодіння ключовими компетентностями - це основа успішної інтеграції людини в суспільство, професійної реалізації та розвитку особистості.

Під ключовими компетенціями мають на увазі набір базових знань, умінь, навичок та ставлень, які є необхідними для успішної діяльності людини в сучасному суспільстві (Арабаджи-Донець і Арабаджи-Тіпенко, 2018)

Державний стандарт початкової освіти в Україні включає 11 ключових компетентностей, однією з яких є ініціативність та підприємливість

Також, згідно з міжнародних стандартів є вісім ключових компетентностей, які зазначені в документі *«Рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя»*. До переліку цих компетенцій також належить ініціативність та підприємливість.

Відповідно до українського Державного стандарту - ініціативність та підприємливість розглядається, як один з основних інструментів підготовки до реального життя, побудови сучасного демократичного суспільства, здатного

реагувати на виклики глобалізації, швидких змін у технологіях і зростаючих потреб ринку праці (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Ініціативність та підприємливість згідно з *Рекомендаціями Європейського парламенту* визначається, як: «здатність людини перетворювати ідеї в дії». Це включає в себе креативність, інновації та ризик, а також здатність планувати та керувати проектами для досягнення цілей. Це допомагає людям у повсякденному житті вдома та на робочому місці усвідомлювати контекст своєї роботи та вміти використовувати можливості, що мають особливе значення для суспільного розвитку (Європейські орієнтири, 2018).

Ініціативність та підприємливість – це багатовимірні утворення, які складаються з таких основних компонентів: когнітивного, мотиваційного, вольового та емоційного.

Когнітивний компонент включає знання, інтелектуальні здібності, навички аналізу та планування. Він є основою для формування вмінь обирати ідеї, планувати та оцінювати можливості для їх реалізації. У молодшому шкільному віці когнітивний компонент включає вміння ставити цілі, розробляти прості плани дій, аналізувати ситуації та шукати нові шляхи вирішення проблем.

Мотиваційний компонент визначає внутрішню зацікавленість та прагнення досягати поставлених цілей, готовність виявляти ініціативу. Цей компонент є рушійною силою підприємливості, оскільки мотивує особистість на подолання труднощів і досягнення результату. Мотивація включає інтерес до діяльності, бажання отримати новий досвід, прагнення до самостійності та самовираження.

Вольовий компонент відображає здатність людини долати перешкоди на шляху досягнення цілей, виявляти наполегливість та самоконтроль, він особливо важливий для розвитку підприємливості, оскільки забезпечує здатність не зупинятися перед невдачами, аналізувати помилки та продовжувати рух вперед.

Емоційний компонент охоплює емоційні реакції та здатність до емоційної регуляції, що дозволяє особистості підтримувати позитивний настрій і справлятися з невдачами. Емоційний контроль допомагає уникати стресів, зберігати мотивацію та оптимістичний настрій навіть у складних ситуаціях.

Соціальний компонент полягає у вмінні взаємодіяти з іншими людьми, комунікувати, працювати в команді та брати на себе відповідальність за результати спільної діяльності, вміти домовлятися, вирішувати конфлікти, ділитися ідеями та співпрацювати (Турченко, 2022).

Ретроспективний аналіз наукової літератури показав, що серед дослідників немає єдиної точки зору стосовно визначення понять ініціативність та підприємливість. Кожна з сфер, яка досліджує ініціативність та підприємливість розглядає їх з різних точок зору, надаючи їм відповідне визначення та тлумачення. Тому необхідно розглянути загальні напрямки у тлумаченні цих термінів з метою цілісного їх визначення.

Слово ініціативність походить з латинської та означає «початок», вважається одним із найважливіших ключів до успіху в нашому житті і розглядається як позитивна індивідуальна якість, яка проявляється як внутрішня мотивація та здатність почати нову справу, зробити перший крок і прийняти власне рішення в подоланні особистих і соціальних проблем.

У *психології* найчастіше ініціатива розглядається, як внутрішня мотивація людина самостійно приймати рішення, діяти та проявляти активність, енергію та бажання виконувати завдання без зовнішніх спонукальних факторів.

У *філософії* ініціатива розглядається через призму свободи волі та автономії особистості, тобто є проявом здатності людини робити вибір і реалізовувати власні наміри, незалежно від зовнішніх обмежень.

У *педагогіці* ініціатива розглядається, як самостійна навчальна активність учня, яка передбачає формуванням у дитини мотивації до активної участі у навчальному процесі та вирішенні проблем.

У соціології ініціатива тісно пов'язана з лідерством та розглядається як індивідуальна чи колективна активність, спрямована на зміну або розвиток суспільства, наприклад ініціювання нових проектів чи реформ.

У сфері управління та бізнесу ініціатива є ключовим чинником інновацій і конкурентоспроможності та означає проактивну поведінку, коли працівники або керівники самі пропонують нові рішення, беруть на себе відповідальність за проекти (Лук'янченко, 2021).

У цілому ініціативність можна визначити як інтегративну якість особистості, що характеризується мотиваційною готовністю до виконання певної діяльності, певними знаннями чи уявленнями про те, як це робити, відповідними навичками, а також свідоме ставлення до мети і результатів діяльності. Простіше кажучи, ініціатива означає робити щось можливе, бути відповідальним, мислити по-іншому, долати труднощі та перешкоди, які виникають під час досягнення мети.

Основними характеристиками ініціативи є: стійкість, сприяння протидії негативним впливам; діяльність, що виявляється в мотивах і вольових якостях; спрямованість на конкретні досягнення в різноманітних видах діяльності; самостійність і навіть продуктивність у діяльності тощо (Сидоренко і Рудика, 2024).

Величезна важливість навчання дітей ініціативності підкреслювалася вже давно. Проте концепція особистої ініціативи спочатку була розроблена в контексті роботи, що описує специфічні та позитивні типи трудової поведінки дорослих. Проактивна поведінка була визначена як поведінковий синдром, який характеризується самостійними, проактивними та наполегливими діями, а мета прояву ініціативи полягає в тому, щоб змінити або покращити якийсь аспект себе чи ситуації.

Пізніше вважалося, що починати розвивати ініціативу необхідно в підлітковому віці, коли формується здатність до вільного мислення і

самостійності. Проте сучасні дослідження показують що ініціатива — це навичка, яку потрібно розвивати з першого періоду дитинства (від 3-х до 8-ми років), коли формується багато звичок, і ці звички стануть у нагоді, у дорослому віці (Унгурян і Куриш, 2016).

Підтвердженням цього є погляди сучасних науковців, які підкреслюють важливість розвитку ініціативи та підприємливості починаючи з дошкільного віку, та визначають ці вміння як невід'ємну складову особистісного та соціального розвитку. Тому вміння проявляти ініціативу є таким же значущим і важливим для дітей, як це було виявлено для підлітків і дорослих.

Як слушно зауважує О. Савченко, ініціативність у молодшому шкільному віці є основою для розвитку здатності до самостійного мислення та прийняття рішень. Ще один погляд на розвиток ініціативності у молодших школярів висловлює Л. Момот, яка наголошує на тому, що ініціативність не лише сприяє розвитку самостійності, а й формує у дітей відповідальність за власні дії та результати їхньої діяльності.

Проява ініціативи допомагає рухати життя вперед у цілеспрямованих напрямках. Ініціатива спрямовує увагу дітей на складну мету і допомагає нам долати перешкоди. Навчитися проявляти ініціативу є важливим аспектом позитивного розвитку дітей.

Оскільки ініціатива може бути використана для досягнення добра чи зла, вона також передбачає прищеплення позитивних якостей у дитинстві, включаючи емпатію, самосвідомість і цілісність — та інші якості.

Незалежно від того, чи вчаться діти робити позитивні зміни у власному житті чи в навколишньому світі, прояв ініціативи вимагає поєднання внутрішньої енергії та зовнішньої дії (Іліуц, 2024).

Здатність проявляти ініціативу розвивається через внутрішні винагороди, такі як креативність, гідність, автономія, зміна інтересів інших і дії, які допомагають дітям створювати власне майбутнє.

Щоб проявити ініціативу дитина повинна бути зацікавлена вмотивована в здійсненні певної дії.

Мотивація трактується як спонукання до дії. Мотивація діяльності у дітей може бути викликана різними причинами. Наприклад особистими - бажання самоствердитися, отримати позитивну оцінку дорослих, почати спілкування з дорослими. Також соціальними - принести користь іншим, зробити щось разом з іншими та іншими (Доценко, 2016).

Завдання шкільної освіти передбачають, що дитина має проявляти ініціативу та самостійність у різних видах діяльності— іграх, навчанні, спілкуванні, конструюванні, прийманні рішень, тощо та була спроможна використовувати незалежні думки та дії. Тобто діяти самостійно, робити щось без чітких вказівок, переслідувати мету, яку сама собі ставить. Самостійність відзначається як одна з найважливіших характеристик ініціативи особистості (Туклер, 2017).

Наприклад, учень, який приносить з дому плед для класу, тому що сьогодні запланована екскурсія на природу, бере на себе ініціативу, оскільки він/вона поставив собі за мету зробити відпочинок під час екскурсії комфортнішим. Учень переслідує мету, не отримавши відповідних вказівок.

Крім того, прояв ініціативності характеризується як позарольова поведінка, тобто така, що виходить за межі того, що очікується від індивіда. Звертаючись до наведеного вище прикладу, рішення принести плед не тільки приймається самостійно, але й виходить за рамки того, що очікується від учня. Визначення ініціативності як позарольової поведінки ще більше посилює її диференціацію від інших видів активної поведінки, таких як самостійне навчання, оскільки прояв ініціативності охоплює поведінку, яка виходить за межі діяльності, пов'язаної з навчанням, яка зазвичай очікується від учнів (Турченко, 2022).

Діяти проактивно означає діяти з певною продуманістю. Це вимагає передбачення проблем і виявлення можливостей. Учень, який пропонує змінити

послідовність виконання кількох завдань у класі на уроці дизайну та технології, передбачає, що на те щоб клей міцно скріпив частини аплікації потрібен час, а за цей період можна виконати інший етап роботи. Проактивність означає не чекати, поки доведеться діяти (тобто лише змінювати послідовність завдань, сидячи перед аплікацією на якій висихає клей), а передбачати проблеми та можливості (Журавльова, 2015).

Останній аспект прояву ініціативності стосується наполегливості . Наполегливість означає не здаватись перед перешкодами чи невдачами, а тенденцію продовжувати прагнення до мети.

Навчитися проявляти ініціативу є важливою навичкою, необхідною для того, щоб процес дорослішання дітей був успішним. Навчаючи дітей проявляти ініціативу в ранньому віці ми допомагаємо їм досягати цілеспрямованої мети. Ініціатива відіграє роль сполучної ланки між думками, яка допомагає дітям, виконувати все, як було заплановано. Ініціатива проливає світло на їхній шлях до вирішення складної задачі та стає світлом для дітей, щоб вони могли діяти для досягнення їхньої мети та долати перешкоди на шляху до своїх цілей (Молодець, 2022).

Крім того, діти почуватимуться набагато щасливішими, коли навчатися долати виклики, проявляти ініціативу та брати участь у діяльності, яка допоможе дітям створити власне майбутнє.

Також діти, які вміють проявляти ініціативу – круті діти! Наприклад, дитина, яка приємно привітається з новачком у класі, набагато крутіша, ніж та, яка сподівається, що новий друг привітається першим (Іліуц, 2024).

А прояв ініціативи в шкільних проектах перетворить дитину на відповідального члена команди, який зможе досягти успіху в командній роботі, а командна робота є одним із життєво важливих факторів майбутнього успіху.

Прояв ініціативи також демонструє чудові лідерські здібності в тому сенсі, що лідери майже ніколи не вагаються активізуватись і досягти чогось. Діти

повинні проявляти ініціативу, щоб бути хорошими майбутніми лідерами. Після цього бути проактивним, щоб керувати іншими, тому що вони знають, як діяти правильно та готові ризикувати (Воронюк і Цюняк, 2021)

Коли діти проявляють ініціативу, вони стають більш активними учасниками свого життя, шукають різні шляхи розвитку, навчання, успіхів і лідерства.

Підприємництво стало модним словом десятиліття це не дивно оскільки підприємливість вважається основною компетенцією у створенні змін, оновлення та прогресу.

Підприємливість — це творча та інноваційна здатність, яка використовується як основа, підказки та ресурси для пошуку можливостей щоб досягти успіху. Це одна із ключових рушійних сил інновацій, економічного зростання та соціального впливу (Савченко, 2015).

З економічної точки зору суть підприємництва полягає в здатності створювати щось нове та відмінне. Воно також розглядається, як тип поведінки, зосереджений на можливостях та економічних ресурсах. Також вважається, що підприємництво має взяти на себе фінансову, моральну та соціальну відповідальність, за створення нової та прибуткової бізнес-ідеї, яка повинна сприяти вирішенню соціальних проблем.

З психологічної зору підприємництво має набагато глибше значення, ніж сприймається більшістю людей. Це не лише відкриття бізнесу чи заробіток грошей. Це також мислення, яке дозволяє людям виявляти можливості, вирішувати проблеми та створювати цінності та набір навичок, які можуть допомогти досягти успіху в будь-якій сфері чи починанні.

А саме підприємливість характеризується наявністю таких якостей особистості, як інноваційність, сміливість йти на ризик, креативність, лідерство, навички критичного мислення, навички прийняття рішень, управлінські навички та навички спілкування (Кулаковський, 2020).

Або, прямо кажучи, підприємництво розглядається як реакція людей – їх креативність, їхня доблесть і їхня стратегія перемоги. Якщо ці люди сміливі, інноваційні та стратегічно розумні вони будуть названі підприємцями. І цією характеристикою важливо володіти кожному, будь то водій, науковець, вчитель чи офісний працівник (Гуломжон, 2022).

Підприємливість можна виховати в кожній людині. Розвиток цих рис краще почати культивувати з раннього віку. Запровадження підприємницьких цінностей з раннього дитинства є одним із найважливіших заходів у формуванні характеру майбутніх поколінь. Таким чином, навчання підприємництву у дітей більше призводить до психічних змін та формує сильний характер. Це стане міцною основою для майбутнього професійного успіху та щастя дітей (Гельбак, 2017).

Розвивати якості підприємництва є важливими та перспективним для учнів початкової школи, адже навчання підприємництву в середньому дитинстві не тільки забезпечує практичні знання та навички, але також формує характер і мислення, необхідне для досягнення успіху в конкурентному світі роботи.

Цінності підприємництва, які можна розвивати з раннього дитинства, це впевненість у собі, чесність, незалежність, відповідальність, креативність, ніколи не здаватись, наполеглива праця, турбота про довкілля, командна робота, дисципліна та повага (Воронова і Починок, 2023).

Крім того, підприємливі діти зазвичай проявляють більший інтерес до навчання, оскільки вони бачать його як можливість реалізувати свої ідеї та проєкти. Вони також можуть допомогти їм прийняти поразку, вчитися на помилках і оговтатися після невдач. Це сприяє підвищенню мотивації до навчання і досягненню кращих результатів (Доценко, 2016).

Світ швидко змінюється, а життя непередбачуване, тому учні повинні бути готові до майбутнього, яке їх чекає. Навички підприємництва можуть допомогти їм впоратися з невизначеністю, двозначністю, складністю та допоможуть

успішно адаптуватися до змін. Культивууючи підприємницьке мислення, учні можуть краще усвідомлювати проблеми та потреби світу та свої особисті. Вони стануть більш проактивними, інноваційними та винахідливими у пошуку та впровадженні рішень (Кузьменко, 2018).

Отже, молодший шкільний вік є найбільш сприятливим етапом для формування ключових компетентностей дитини через інтенсивний когнітивний, емоційний і соціальний розвиток. А розвиток таких компетентностей, як ініціативність та підприємливість стануть фундаментом для успішного навчання і самореалізації в подальшому житті.

1.3. Специфіка формування ініціативності й підприємливості в учнів молодшого шкільного віку

У минулому вважалося, що підприємництво можна досягти лише через безпосередній досвід у цій сфері, і це було вродженим талантом, тому підприємництву не можна було навчитися та навчити. Тепер це розуміння змінилося. Підприємництво є окремою дисципліною, оскільки воно містить повний і реальний масив знань, який має об'єкти, концепції та методи. Дисципліна підприємництва стрімко зростає. Спочатку підприємництво було застосовано у сфері торгівлі, але пізніше воно розвинулося в інших сферах, таких як промисловість, політика, охорона здоров'я та освіта (Марушак, 2019).

Формувати у учнів молодшого шкільного віку таку компетентність, як «ініціативність та підприємливість» не означає навчити їх, як створити та вести бізнес, а в першу чергу це – сформувати сильні риси характеру і розвинути навички, які притаманні успішним підприємцям. Такі як незалежність, відповідальність, оптимізм, наполегливість, креативність, вирішення проблем, робота в команді, стійкість та впевненість у собі. Навчити дітей розпізнавати власний потенціал, мислити самостійно та діяти відповідально, керувати часом,

вміти спілкуватися, контролювати свої емоції та бути гнучкими у виборі та прийнятті рішень.

Показати молодим людям, що кожна людина має значення, що потрібна активна участь кожної людини в суспільстві та що кожна дитина може зробити цінний внесок у спільне благо (Гельбак, 2017).

Рис. 1.1. Навички, що лежать в основі ініціативності та підприємливості

Навчання *ініціативності* більше зосереджується на тому, як дитина починає діяльність або гру. Це навчання вимагає певного рівня контролю за увагою (тобто дитина повинна бути уважною, щоб розпочати діяльність). Визначають три важливі елементи діяльності, які допомагають дітям навчитися проявляти ініціативу в дитинстві та підлітковому віці.

Перше: потрібно сприяти тому, щоб діти самі обирали заняття, тому що це дає їм «внутрішню» нагороду. Приклади це позашкільні гуртки та позашкільні заходи.

Друге: діяльність має відбуватися в середовищі, яке містить правила, виклики та складності, притаманні реальному світу. Діти повинні стикатися з інтелектуальними, міжособистісними та внутрішньо особистісними проблемами, які виходять за рамки оцінок, перемоги в грі та інших зовнішніх нагород.

Третє: діяльність повинна підтримуватися протягом певного періоду часу. Замість того, щоб виконувати багато завдань, краще, щоб діти зосереджувалися

на кількох протягом довшого часу, це навчить їх бути наполегливими та незважати на труднощі (Алфімов, 2021).

Щоб допомогти дітям навчитися проявляти ініціативу потрібно перш за все вірити в них, уважно слухати та заохочувати їх ставати після падіння, бути зразком для наслідування але бути осторонь у тих ситуаціях коли вони можуть зробити самі і їм не потрібна ваша допомога та бути корисним радником, коли діти визначають труднощі, обмірковують свій вибір, приймають рішення, коригують стратегії та планують наступні кроки (Турченко, 2022).

Навичка *незалежності та відповідальності* – це здатність брати на себе відповідальність як особи, яка самостійно висуває і реалізовує ідеї чи бачення. Щоб учні мали можливість брати на себе відповідальність, необхідно надати їм автономію, тобто передати контроль учневі. Потрібно дати дитині можливість та час розібратися в чомусь самостійно.

Крім цього потрібно сприяти тому, щоб діти пишалися своєю незалежністю. Спонукати їх до виконання «дорослих навичок» наприклад самостійно складати свої речі на парті; доглядати за своїми шкільними приладами (олівці, ручки, зошити); одягати і знімати верхній одяг; прибирати за собою після прийому їжі або занять творчістю; вести записи у щоденнику. Також можна заохотити дітей наперед спланувувати свій робочий день та вести календар (Василенко, 2019).

Наступні підприємницькі риси характеру це *здорова самооцінка, впевненість і свідомість власного таланту*. Щоб посилити почуття гордості за власні досягнення, можна використовувати систему позитивного підкріплення. За добре виконані прості завдання вчителі можуть нагороджувати учнів наклейками та жетонами. За вагоміші особисті досягнення видавати письмові подяки, які є персоналізованими та відображають зусилля, які докладала кожна конкретна дитина, щоб подолати свої труднощі. Нагородження учнів може допомогти їм покращити самооцінку, а також надихнути їх та інших на

досягнення своїх мрій. Відзначення та нагородження учнів також може створити позитивне та сприятливе середовище, де учні відчуватимуть себе цінними, уповноваженими та залученими (Бех, 2015).

Ще один простий спосіб підвищити дитячу самооцінку та впевненість у собі – це вивішувати на стінах школи малюнки та інше мистецтво або письмові роботи. Роботи учнівської молоді виставляти не лише у стінах класу, а й у шкільних коридорах, тим самим сприяючи почуттю гордості за виконану роботу. Крім того, влаштовувати шкільні заходи включаючи публічні виступи або акторську майстерність. Влаштовувати збори учнів, де один із класів має можливість показати свою роботу іншим учням та вчителям. Організувати виставки, ярмарки, де учні зможуть представити свої роботи, проекти та пояснити свої бізнес-ідеї одноліткам, вчителям, батькам та іншим відвідувачам. Також демонстрація мистецьких проектів учнів, може допомогти їм розвинути навички спілкування, презентації та маркетингу (Хвостик, 2023).

Крім цього потрібно показати дітям, що всі люди різні, і заохочувати знайти свої таланти. Пояснити, що одні діти добре володіють математикою чи мовою, а інші — спортом, малюванням чи акторською майстерністю. Це має на меті підвищити самооцінку дітей, оскільки вони усвідомлюють, що, хоча у них можуть виникати труднощі в одній частині навчального плану, вони добре справляються з іншою. Щоб підкріпити цеу дітей, потрібно заохочувати їх брати участь у спортивних та інших позашкільних заходах, щоб вони могли розкрити свої таланти та підвищити самооцінку (Колісник, 2023).

Для того, щоб дитина була *творчою, креативною та бачила можливості створення чогось нового*, їй необхідно пройти етапи творчості. Етапи досягнення креативності це – стадія спостереження, стадія мислення, фаза відкриття, фаза впровадження.

Творчість полягає у пошуку нових рішень для нових і старих проблем. Креативність часто підкреслюється як найбільш центральний аспект

підприємницької орієнтації, оскільки вона передбачає залучення та підтримку нових ідей та експериментальних процесів. Однією з головних характеристик креативності є мислення про можливості, тобто пошук альтернатив, коли зустрічаються перешкоди. Креативність ще визначають, як інновацію, власність, контроль і релевантність (Юрченко, 2020).

Діти творчі за своєю природою. Щоб розвинути підприємницький дух у дітей, головною метою має бути не ув'язнення цієї креативності, а надання їй можливості розвиватися. Це в основному досягається на уроках мистецтва та дизайну і технології. Там діти можуть вільно виражати свою уяву та творчі здібності та відкривати нові можливості, такі як, наприклад, нове застосування відомих матеріалів.

Творчі здібності також розвиваються на уроках мови та інформаційно-комп'ютерних технологій, де дітей заохочують вигадувати історії та досліджувати технологічні можливості.

Крім цього учні початкових класів мають багато часу для ігор у приміщенні та на вулиці. У школах виділяють ігрові кімнати де є цілий ряд ігор та іграшок, наприклад будівельні блоки, які сприяють не тільки рольовій грі, але й творчості (Кондратюк, 2024).

Сміливість, готовність ризикувати, витримувати невдачі та наполегливість. Сміливість є основним поняттям у підприємницькій орієнтації, оскільки підприємництво спочатку було пов'язане з самозайнятістю і, отже, з більшим особистим ризиком. Йдеться про вихід із зони комфорту в ситуації, в яких людині не зовсім комфортно. Наявність сміливості не обов'язково означає, що людина хоче вийти із зони комфорту, але що вона готова вжити заходів для досягнення бажаної мети (Міненко, 2014).

Щоб навчити дітей наполегливості потрібно ставити реалістичні цілі. Діти, які ставлять надто амбітні або нереалістичні цілі, можуть бути приголомшеними

й легко здаватися, а постановка досяжних цілей дасть відчуття досягнення та буде спонукати їх продовжувати.

Ці навички в основному розвивається на уроках спорту та фізкультури. Це навчальна сфера, де діти почуваються вільно ризикувати. Але здебільшого вони вчаться долати інколи всепоглинаюче відчуття поразки. Займаючись улюбленим видом спорту, вони розуміють, що кращих результатів можна досягти лише наполегливою працею. Вони також дізнаються, що після програшу важливо не здаватися, а вдосконалювати та покращувати свої навички (Засименко і Білер, 2021).

Дисциплінованість є фундаментальною, оскільки завдяки їй діти почуваються безпечніше, а також навчаються контролювати свої імпульси. Тож потрібно заохочувати дітей до самодисципліни, допомагати їм робити позитивний вибір і усвідомлювати наслідки. Перш за все учнів потрібно ознайомити з правилами поведінки в класі, на території школи та за її межами, вони повинні знати, чого від них очікують, щоб робити це відповідно. Також, для позитивного ставлення до дисциплінованості можна використовувати метод винагородження хорошої поведінки. Так можна заохотити ще інших учнів поводитися краще, вони докладатимуть зусиль, щоб стати кращими учнями та бути дисциплінованими. Можна створити діаграму або нагороджувати їх зірочками (Карпович, 2015).

Щоб навчити дітей *командній роботі, співпраці та обміну*, потрібно давати їм можливість якомога частіше працювати в парах або групах. Пропонувати такі завдання, щоб діти були мотивовані допомагати один одному. Це розвиває дух співпраці та обміну між дітьми.

Однак співпраця та командна робота не завжди є легкими чи природними для молодших школярів, які можуть мати різні погляди. Учні повинні відчувати себе в безпеці, поважати та цінувати, щоб співпрацювати та працювати як команда. Тому, щоб заохотити співпрацю та командну роботу, в першу чергу,

потрібно створити позитивне та сприятливе середовище встановлюючи чіткі очікування, надаючи конструктивний зворотний зв'язок, відзначаючи успіхи та вирішуючи конфлікти чи проблеми з повагою та співчуттям. Молодші школярі, швидше за все, співпрацюватимуть і працюватимуть у команді, якщо вони мають право голосу щодо того, що вони роблять і як вони це роблять. Тому потрібно надати їм таку можливість. Заохочувати молодих людей висловлювати свої думки, ідеї та почуття, а також слухати та відповідати іншим з цікавістю та повагою (Винницька, 2019).

Працюючи в групах діти набувають ще таких важливих навичок, як *навичка спілкування та вміння виражати власну точку зору*. Ці навички допоможуть їм передавати свої повідомлення, переконувати інших і будувати стосунки. Це може допомогти їм стати більш ефективними та чуйними особистостями, які зможуть донести своє бачення, цінності та цілі (Іліуц, 2024).

Ще однією з найважливіших навичок, яку мають розвинути учні початкової школи для підприємницького світу це *мислення для зростання та навчання протягом усього життя*. Мислення про зростання – це віра в те, що свої здібності та інтелект можна покращити шляхом зусиль, зворотного зв'язку та навчання. Мислення про зростання сприяє розвитку пристрасі до навчання, оскільки воно заохочує учнів приймати виклики, шукати зворотний зв'язок, вчитися на помилках і наполегливо стикатися з перешкодами. Таке мислення допомагає учням справлятися з невдачами, оскільки воно розглядає невдачі як можливість вчитися та рости, а не ознаку невідповідності (Макарук, 2022).

Щоб у дітей молодшого шкільного віку сформувалася ця навичка необхідно хвалити процес їхньої роботи, а не результат. Замість того, щоб хвалити учнів за їхні вроджені здібності чи таланти, потрібно хвалити їх за зусилля, стратегії, прогрес і вдосконалення. Наприклад, замість того, щоб сказати «Ти такий розумний!», краще сказати «Ти багато працював над цією проблемою!» або «Ви використали хорошу стратегію, щоб вирішити це

завдання!» Таким чином учні навчаться цінувати процес навчання, а не результат виконання (Берека і Галас, 2018).

Також заохочувати учнів до позитивного і конструктивного внутрішнього діалогу, який підтримує їхнє навчання та розвиток. Наприклад, замість того, щоб сказати «Я не можу це зробити, це надто важко!», потрібно допомогти їм сказати «Я можу це зробити, мені просто потрібно спробувати інший спосіб!» або «Це важко, але я можу цьому навчитися!» Таким чином учні навчаться долати негативні емоції та переконання, які можуть перешкоджати їхньому навчанню та зростанню (Андрушко, 2020).

Крім цього потрібно показати учням, що ви, як учитель чи батько, також маєте мислення для зростання та пристрась до навчання. Наприклад, можна поділитися своїми цілями та труднощами, а також тим, як ви їх долаєте. Показати свій ентузіазм і цікавість до вивчення нового, а також те, як ви шукаєте зворотній зв'язок та вчитеся на помилках (Андрієвський, 2016).

Загалом одним із найважливіших факторів, який може вплинути на формування «ініціативності та підприємливості» в учнів початкової школи, є підтримка, яку вони отримують від своїх учителів, батьків та наставників. Це люди, які можуть виховати їхню цікавість, креативність і впевненість, а також надати їм необхідні навички, ресурси та керівництво для реалізації їхніх ідей.

Вчителі відіграють ключову роль у створенні навчального середовища, яке буде сприяти підприємницькому мисленню. Вони можуть зробити це: включення навчання на основі проєктів, вирішення проблем, що може допомогти учням визначити реальні виклики світу, створити інноваційні рішення та перевірити свої припущення. Заохочення учнів до співпраці, спілкування та представлення своїх ідей одноліткам, що може допомогти їм розвинути командну роботу, лідерські та комунікативні навички. Надати зворотній зв'язок, похвалити та заохотити учнів, що може допомогти їм подолати невдачі, вчитися на помилках і відзначати успіхи.

Батьки також відіграють важливу роль у підтримці підприємницьких прагнень і починань своїх дітей. Вони можуть зробити це – виявляючи інтерес, цікавість і ентузіазм до ідей своїх дітей, що може допомогти їм відчувати цінність, мотивацію та впевненість. Надання емоційної, фінансової та практичної підтримки своїм дітям, яка може допомогти їм подолати стрес, подолати перешкоди та отримати доступ до ресурсів. Заохочення своїх дітей досліджувати свої захоплення, інтереси та таланти, що може допомогти їм розкрити свої сильні сторони, потенціал і можливості. Дозволяючи своїм дітям ризикувати, робити помилки та вчитися на невдачах, що може допомогти їм розвинути стійкість, наполегливість і адаптивність.

Також найважливіше що можуть зробити вчителі та батьки, щоб сприяти розвитку ініціативності та підприємливості у дітей це проявляти ці якості на власному прикладі.

1.4. Можливості уроків дизайну і технологій в контексті формування ініціативності та підприємливості молодших школярів

Школа відіграє ключову роль у становленні особистості людини та формуванні її ставлень, цінностей, норм поведінки та якостей необхідні у подальшому житті. На сьогодні не існує іншого закладу для дітей крім школи, що пропонує такий широкий вибір для навчання та отримання знань, але й дає вміння застосовувати їх у повсякденному житті.

Впродовж останніх років початкова школа в Україні зазнала значних змін, завдяки впровадженню реформи Нової української школи (НУШ), яка була необхідною адже, цитуючи вислів видатного американського філософа Джона

Дьюї: «Якщо ми будемо сьогодні навчати так, як навчали вчора, ми вкрадемо в наших дітей завтра» (Макарук, 2022).

Однією з головних змін є перехід до компетентнісного підходу навчання. Відповідно до Закону України про освіту компетенція — це більше, ніж знання та навички. Компетентнісний підхід орієнтований на формування у школярів практичних навичок, умінь і ціннісних орієнтирів, які учні зможуть застосовувати в різних життєвих ситуаціях зараз та в майбутньому (Пасічник і Швидун, 2022).

У Державному стандарті визначають 10 ключових компетенцій, які необхідні для розвитку інноваторів, відповідальних та конкурентоспроможних особистостей які зможуть успішно реалізуватися у сучасному світі. Однією з них є ініціативність та підприємливість (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

На сьогоднішній день в Українських школах немає окремого предмету присвяченого вивченню виключно підприємливості та ініціативності. А впровадження цих компетентностей відбувається інтегровано, використовуючи освітній потенціал суміжних дисциплін. Тобто це означає, що вчителі повинні впроваджувати елементи навчання підприємливості та ініціативності у різні предмети та активності і вони повинні бути вплетені у всі аспекти навчального процесу. Інтегроване навчання сприяє формуванню у школярів системи необхідних знань, умінь і навичок та створює гармонійні умови для розвитку, навчання та виховання підприємливих та ініціативних особистостей. Розвиток ініціативності та підприємливості у початковій школі може відбуватися інтегровано через різні факультативи та гуртки, позакласні заходи та активності - наприклад інтерактивні ігри, конкурси проекти, театральні вистави. Однак центральну роль у формуванні цих компетентностей відіграє — урок (Бобінська, 2014).

На сьогодні урок являє собою основну форму навчання і виховання учнів початкових класів. Оскільки урок виступає головною організаційною формою навчального процесу за якої педагог протягом чітко визначеного часу здійснює планомірне і систематичне керівництво навчальною, колективною, пізнавальною, трудовою та іншими видами діяльності у конкретно визначеній групі здобувачів освіти з урахуванням індивідуальних особливостей кожного з них, використовуючи різноманітні засоби та методи для педагогічної роботи, спрямовані на створення сприятливих умов для забезпечення засвоєння знань, опанування основ навчального предмета, розвитку умінь та навичок (Макарук, 2020).

Уроки дизайну та технологій сприяють всебічному розвитку учнів, оскільки поєднують в собі фізичну та розумову діяльність та відіграють важливу роль у формуванні ключових компетентностей учнів, а особливо такої, як ініціативність та підприємливість, адже надають можливість учням застосовувати свої знання та вміння в практичних ситуаціях. Також уроки дизайну і технологій мають багато спільного з ініціативністю та підприємливістю, оскільки вони сприяють розвитку тих самих навичок, що лежать в основі цієї компетентності (Мачача, 2018).

На рис. Представлені спільні навички, які учні можуть здобути на уроках дизайн та технології та лежать в основі ініціативності та підприємливості.

Творчість та креативність	1
Розвиток практичних навичок	2
Мотивація і стимулювання	3
Планування та організація роботи	4
Вирішення проблем та прийняття рішень	5
Відповідальність та креативність	6
Співпраця та комунікація	7
Економічне мислення	8

*Рис. 1.2. Структурні компоненти ініціативності та підприємливості
молодших школярів*

В процесі уроку дизайн та технології учні мають можливість відчувати себе учасниками виробництва, творцями, новаторами, приміряти на себе ролі інженерів, дизайнерів або винахідників.

Уроки дизайну та технологій направлені на те, щоб допомогти учням знайти власну творчість. Проте творчість, не розуміється як чиста мистецька діяльність, а радше як відкриття творчих ситуацій як «процедури вирішення проблем» (Боровик, 2020).

Творчість та креативність є рушійними силами інновацій та відкриттів. В майбутньому творчість та креативність можуть допомогти дітям генерувати нові та цінні рішення, адаптуватися до мінливих ситуацій і знаходити можливості, що є важливими підприємницькими навичками.

Стимулюють досліджувати нові ідеї та втілювати їх у реальність, експериментувати з різними матеріалами та техніками та виявляти свою оригінальність, шляхом відкриття та тестування нетрадиційних підходів (Губенко, 2023).

На уроках дизайну та технологій учням пропонують завдання, які не мають єдиного правильного рішення. Це стимулює учнів відкритися чомусь новому та невідомому у процесі, вийти зі своєї зони комфорту, подивитися за межі свого горизонту та відмовитися від точних інструкцій, знаходити власні підходи та нестандартні шляхи вирішення проблем.

Уроки дизайну та технологій – не тільки веселі та захоплюючі, але й навчальні та розвиваючі, та сприяють розвитку різних практичних навичок, які є важливі для підприємливості (Макарук, 2020).

Завдання де потрібно працювати з дрібними предметами та деталями та, які вимагають точності рухів і контролю можуть допомогти учням покращити дрібну моторику, просторове усвідомлення, координацію рук і очей та зорове

сприйняття. Це в свою чергу покращує почерк, здатність до письма, загальну моторну компетенцію та дає можливість розвинути мультизадачність. Прикладами таких завдань є створення прекрас або мозаїки з дрібних камінців або намистин, складання моделей з конструктора, робота з пластиліном чи глиною та інші.

Вони також можуть допомогти учням покращити їхні когнітивні навички. Такі, як пам'ять, увага, міркування та логіка. Крім того, ще й розвивати соціальні та емоційні навички такі як самооцінка, впевненість, терпіння та наполегливість (Мачача, 2018).

Уроки дизайну та технологій сприяють розвитку критичного та проблемного мислення. У процесі виконання завдань учні стикаються з різними викликами та проблемами, які потребують вирішення. Це стимулює їх аналізувати ситуацію, оцінювати ризики та вибрати найкращі рішення у невизначених ситуаціях.

І нарешті уроки дизайну і технологій сприяють розвитку мислення зростання, віри в те, що всього можна досягти завдяки постійній практиці та наполегливій праці. Адже на цьому уроці учні зосереджені на процесі, а не лише на результаті, мають змогу експериментувати та вчитися на помилках, коли учні бачать, що помилки є частиною процесу створення і розвитку, вони починають цінувати зусилля і не боятися викликів (Пошетун, 2024).

Це тип мислення, який сприяє успіху в будь-яких справах та ініціативах. Прищеплюючи такого мислення учням є необхідним і дуже корисним, адже ми даємо їм змогу сприймати виклики, наполегливо протистояти перешкодам і постійно вдосконалювати свої навички.

Можна виділити основні фактори що сприяють успішному розвитку ініціативності та підприємливості в учнів початкових класі це: кваліфікований вчитель, сприятливе освітнє училище та спеціально розроблене педагогічне

забезпечення (відповідні засоби, методи, інструменти та матеріали та форми навчання) (Макарук, 2022).

Важливу роль у формуванні та подальшому розвитку компетентностей ініціативності та підприємливості учнів початкової школи належить вчителю. Сучасний вчитель повинен бути, здатний до мобільності, інноваційності, постійного саморозвитку, самоосвіти та вміти орієнтуватися в нестандартних ситуаціях. Також повинен володіти необхідними знаннями, навичками практичним досвідом та компетентностями, щоб не лише передавати знання, а й створити відповідні умови, які будуть стимулювати учнів до пошуку та використання нових ресурсів і можливостей та сприяти формуванню у них інноваційних підходів до розв'язання проблем та підприємницького мислення (Бібік, 2018).

Наступним аспектом це є - освітнє середовище. Забезпечити стимулююче середовище є дуже важливо для формування ініціативності та підприємливості молодших школярів. Оскільки від навколишнього середовища учні отримують додаткову енергію та мотивацію для подолання труднощів та досягнення поставлених цілей (Прищепа, 2016).

Навчальне середовище повинно бути таким, у якому діти зможуть експериментувати, робити помилки і вчитися на них, розвивати впевненість у своїй силі та проявляти ініціативність, свої ідеї і самостійне мислення, ділитися своїми думками з іншими, отримувати підтримку та не боятися зазнати критики чи осуду.

Середовище повинне заохочувати творчість, вирішення проблем і критичне мислення, що ймовірно, стане важливою умовою для повноцінного становлення підприємливості дітей.

Для цього вчитель повинен встановити чіткі очікування, надавати конструктивний зворотний зв'язок, відзначати успіхи, зусилля, прогрес учнів та

вирішувати конфлікти чи проблеми з повагою та співчуттям (Мирончук і Башманівська, 2024)

На нашу думку останнім чинником для успішного розвитку ініціативності та підприємливості в учнів молодшого віку на уроках дизайну та технологій є правильно вибрані форми та методи навчання.

Для заохочення учнів до ініціативності та підприємливого мисля варто використовувати різні форми організаційної взаємодії на уроках дизайну та технологій. Раніше найчастіше використовувалася фронтальна форма взаємодії - *«вчитель-клас»*.

Але для всебічного розвитку особистості та формування ключових компетентностей в учнів, зокрема ініціативності та підприємливості необхідно використовувати і такі форми організаційної взаємодії, як парна - *«учень–учень»*; групова - *«вчитель-група учнів»* та колективна - *«вчитель–клас–учень»*.

Такі форми взаємодії є зовнішнім стимулятором активності учнів. На думку багатьох дослідників найчастіше робота може виконуватися заради колективу, адже кожен учасник працює не тільки заради власної вигоди, а й заради успіху всього колективу (Іліуц, 2024).

Колективна взаємодія дозволяє учням активно співпрацювати та взаємодіяти. та навчає учнів злагоджено діяти, взаємодопомагати та підтримувати один одного, бути лідерами й підлеглими, дискутувати, переконувати, відстоювати власні позиції, іти на компроміс тощо. Така взаємодія може надихати та заохочувати школярів до прояву ініціативності та мотивує до розвитку підприємницьких якостей.

Крім цього, виконання завдань в групі чи колективі розвивають ініціативу молодшого школяра, через те що всім навчальним процесом керує не тільки вчитель, а кожен учасник колективу бере на себе активну участь у навчанні та вихованні своїх колег по спільній навчальній роботі (Завгородня, 2020).

Також робота в групах чи колективі сприяє розвитку почуття колективної відповідальності та спільної мотивації до навчання. Учні вчаться розкривати свої сильні сторони і розвивати слабкі, щоб принести максимальну користь групі (Василенко, 2019).

Під час колективної роботи відбувається розвиток комунікативних навичок, оскільки учні змушені спілкуватися один з одним, слухати один одного, висловлювати свої думки та аргументувати свої погляди один одному, діляться інформацією, обговорюють ідеї та рішення. - ці навички є важливими для підприємницької особистості.

Колективна чи групова діяльність на уроках дизайн та технології може бути застосована для виконання різних видів робіт, наприклад: скласти спільну композицію фігурок персонажів казки чи оповідання виконаних з пластиліну чи паперу чи підготувати поробки до спільної виставки або створити спільний колаж та інші (Пронікова, 2016).

На сьогодні існує велика різноманітність методів, для розвитку ініціативи та підприємливості, однак на думку Паньос Кастро ці якості неможливо розвинути традиційними методами, оскільки при використанні таких методів учні більш пасивні та не готові бути підприємцями. Краще використовувати не традиційні методології та методи орієнтовані на дії.

Тому педагоги повинні це враховувати та використовувати на уроках сучасні методи навчання, наприклад: проектне навчання. інтерактивні завдання, відео уроки, ігрове навчання та гейміфікація, методи моделювання реальних ситуацій та стимуляції природних явищ за допомогою програмного забезпечення, тощо. А для розвитку творчості, яка є основою підприємливості варто використовувати - метод мозкового штурму, метод фантазування, метод зразків, метод фокальних об'єктів, метод створення образу ідеального об'єкта (Мирончук і Башманівська, 2024).

На уроках дизайну та технологій у початковій школі можна ефективно використовувати перелічені методи адже вони добре адаптуються для молодших школярів і допомагають стимулювати їхню ініціативність та підприємливість.

Гра є потужним способом виховання підприємницьких навичок, оскільки у молодших школярів основне місце все ще займає активна ігрова діяльність. На уроках, де використовують гру, немає монотонності та одноманітності. Також використання гри в навчальній діяльності мотивує учнів проявляти активність, породжує позитивні емоції та провокує у учнів величезну зацікавленість у виконанні завдання. Гра дозволяє дітям експериментувати, досліджувати різні матеріали, сценарії та ролі, вільно виражати себе, проявляти уяву та творчість. Крім цього ігрова діяльність полегшує процес навчання, тому, що при використанні гри на уроках у класі панує атмосфера відпочинку, задоволення та створюються умови для всебічного розвитку дитини (Щербань, 2024).

З цього випливає, що гра є важливою стратегією навчання, у початкових класах, а використання ігрових завдань, навчальних рішень завдань, ігрових мотивів на уроках дизайну і технології є вкрай ефективно для розвитку підприємницьких якостей.

На уроках дизайну та технологій корисно використовувати рольові ігри, дати можливість дітям спробувати себе в ролі дизайнерів, підприємців, інженерів або експертів в певній сфері. Під час рольової гри молодші школярі можуть виявляти прагнення опанувати ті особисті якості, які не притаманні їм у справжньому житті. Наприклад, не ініціативний та тихий учень може вибрати собі роль лідера або керівника, і в результаті почне пред'являти до себе вимоги, необхідні йому, щоб стати лідером (Мирончук і Башманівська, 2024)..

Також можна використовувати ігри із творчим змістом та навчально-творчі завдання, це буде сприяти підвищенню інтересу до певного виду художньо-творчої діяльності (ліплення, аплікації, тощо) та дидактичні ігри, наприклад: змагальні, сюжетні, предметні та інші (Шиян, 2014).

Поза сумнівом метод проєктування – являє собою одну із найбільш ефективних технологій спрямованих на формування ініціативності та підприємливості у школярів.

Виконуючи проєкт, учень формує вміння та навички, які пов'язані з проактивним управлінням проєктами, що є важливим елементом підприємницької компетентності, а саме організація, управління, керування і доручення завдань та творчий аналіз.

Адже під час виконання проєкту учні є головними героями процесу, а вчитель виконує роль фасилітатора. Вчитель сприяє тому, щоб вони навчалися через власний досвід, дає поради, заохочує, направляє та контролює, але при цьому пам'ятаючи, що учні – це ті, хто врешті-решт повинен виконати завдання. Це дає дітям відчувати власну ефективність, пізнати себе та свій потенціал, зміцнити свої навички та набути достатньої впевненості у собі, щоб наважитися повірити у власні ідеї (Єрмаков, 2016).

На уроках дизайн і технології учні можуть виконувати як довготривалі і короткотривалі проєкти. Довготривалі проєкти, оскільки для їхнього завершення необхідно декілька занять, допомагають розвивати послідовність, терплячість і зосередженість.

Також можна виконати проєкт, який вже або в майбутньому принесе дохід. Наприклад можна створити вітальні листівки, закладки, магніти, брелоки або прикраси, використовуючи різні матеріали та техніки.

Проєкти які сприяють формуванню екологічне мислення та свідомому ставленню до природи. Наприклад створити іграшку з вторинних матеріалів (пластикові пляшки, папір, тканина). Це покаже дитині, що відходи можна перетворити на щось цінне та прекрасне.

Також можна дати можливість працювати над створенням власних проєктів, які відповідають їхнім інтересам і уявленням, де кожен учень сам

обирає, що саме він хоче зробити (тваринку, машину, будинок). Або виконувати роботу використовуючи підручні матеріали, без конкретних обмежень.

Завдяки цим проектам, діти зможуть досліджувати нові ідеї, експериментувати з різними матеріалами та техніками, виявляти свою оригінальність та креативність (Макарук, 2022).

Наприклад у 1-4 класах можна виконати такі проекти:

- *«Майстерня мрій: створюємо паперових героїв»*. Учні створюють з паперу чи картону своїх улюблених героїв (тваринок, казкових персонажів тощо). Кожен учень може розповісти історію свого героя, а також представити його іншим.
- *«Подарунки власноруч»*. Учні виготовляють не складні подарунки для родини або друзів, наприклад, малюнки, листівки чи аплікації.
- *«Майбутні дизайнери: створюємо одяг для ляльок»*. Учні створюють простий одяг для своїх ляльок або м'яких іграшок із тканини або паперу. Вони самостійно обирають матеріали та дизайн.
- *«Міні-зоопарк у класі»*. Учні разом створюють фігурки різних тварин із пластиліну, глини або інших матеріалів, а потім розташовують їх у «зоні зоопарку» в класі. Вони можуть розповідати однокласникам про «своїх» тварин і дбати про виставлені роботи.
- *«Кімната мрій: макет нашого класу»*. Учні виготовляють простий макет свого класу або уявної кімнати, в якій би їм хотілося навчатися, використовуючи підручні матеріали (папір, картон, пластилін). Вони додають деталі, які, на їхню думку, зроблять клас кращим і зручнішим.
- *«Моя бізнес-ідея: створюємо бренд»*. Учні працюють у групах та вигадують власні бренди для виготовлених предметів (наприклад, закладинок для книжок, прикрас з бісеру або магнітів на холодильник). Вони також можуть створити логотипи та вигадати рекламні слогани.

- *«Майстерня екологічних виробів»*. Виготовлення корисних речей з підручних та екологічних матеріалів, таких як паперові пакети, картонні коробки тощо.
- *«Інноваційний проект: конструємо для майбутнього»*. Проект на створення моделей корисних предметів для школи або дому, наприклад, підставки для книг, органайзера для ручок або тримача для телефону.

В кінці уроку важливо проводити демонстрацію виробів та рефлексія. Рефлексія навчить учнів аналізувати процес і результати своєї роботи, покращувати свої навички та ставати більш усвідомленими в процесі навчання. Для рефлексії у початкових класах найкраще використовувати інструменти для самооцінювання. Цей метод включає в себе прохання дітей обговорити, чого вони навчилися, що їм сподобалось і що б вони зробили по-іншому наступного разу та поділитися своїм досвідом, за допомогою запитань, опитувань або рубрик. Наприклад: метод «Смайли»: учні обирають смайлик, який найбільше відповідає їхнім емоціям від роботи (веселий, нейтральний, сумний), після чого вчитель запитує чому дитина обрала саме цей смайлик, і просить пояснити, що сподобалося або не вдалося. Або метод «Кубик рефлексії» в ньому присутній елемент гри що робить рефлексію цікавішою. Учням пропонують кубик з написами на гранях, наприклад: що нового ти дізнався? що було для тебе найцікавішим? що викликало труднощі? що б ти хотів зробити по-іншому? Діти кидають кубик і відповідають на питання, яке випало.

Самооцінка допомагає дітям розвивати аналітичне мислення, самосвідомість, саморегуляцію та метакогнітивні навички й здатність до самооцінки. Допомагає розвивати впевненість у собі та своїх здібностях, а також мотивує до подальшої творчості (Григорчук, 2024).

Отже, уроки дизайн та технології відіграють важливу роль у формуванні ініціативності та підприємливості у молодших школярів. Ця дисципліна не лише розвивають творчі здібності, але й стимулюють розвивати креативність,

відповідальність, самостійність, вміння вирішувати проблеми, навички критичного мислення та комунікативні навички. Також дають можливість застосувати свої знання на практиці, працювати у команді, планувати свої дії та доводити справу до кінця. Це важливі аспекти, що формують у них підприємливий підхід до життя. Всі ці аспекти допоможуть сформувати нове покоління підприємливих та ініціативних особистостей здатних реалізовувати свої ідеї та досягати успіху в будь-якій сфері.

Висновки до розділу 1

Ретроспективний аналіз проблеми формування ініціативності та підприємливості особистості в науковій літературі показав, що підприємливість та ініціативність є необхідними якостями для розвитку у будь-якій сфері життя. Розуміння цього, стало причиною того, що розвивати ці якості необхідно кожній людині починаючи з раннього дитинства.

На основі аналізу наукової літератури ми зробили висновок, що ініціативність - це здатність особистості самостійно проявляти активність, висувати нові ідеї та пропозиції, брати на себе відповідальність за їхню реалізацію. Це якість, яка стимулює людину до дії, спонукає її виходити за межі звичних обставин, шукати нові можливості та створювати інноваційні рішення.

Підприємливість – це вміння використовувати свої знання, ресурси та навички для досягнення конкретних цілей, приймати обґрунтовані ризики та бути готовим до прийняття рішень в умовах невизначеності. Ця якість охоплює здатність бачити потенційні вигоди, стратегічно мислити, планувати та досягати поставлених завдань, що є важливим для успіху у будь-якій діяльності.

Таким чином, підприємливість і ініціативність є взаємопов'язаними рисами, які забезпечують розвиток особистості та ефективну самореалізацію в суспільстві.

Сутнісна характеристика поняття «ініціативність та підприємливість» як ключової компетентності молодших школярів вказує на те, що молодший шкільний вік є найбільш сприятливим етапом для формування ключових компетентностей дитини через інтенсивний когнітивний, емоційний і соціальний розвиток. Формування цих якостей з раннього віку допомагає дітям вчитися брати відповідальність за свої дії, працювати в команді, розвивати творче мислення та здобувати навички самостійного прийняття рішень. Тобто ініціативність та підприємливість є фундаментом для успішного навчання і самореалізації в подальшому житті.

Специфіка формування ініціативності й підприємливості в учнів молодшого шкільного віку полягає в підтримці, яку вони отримують від своїх учителів, батьків та наставників. Це люди, які можуть виховати їхню цікавість, креативність і впевненість, а також надати їм необхідні навички, ресурси та керівництво для реалізації їхніх ідей. Заохочення учнів до співпраці, спілкування та представлення своїх ідей одноліткам, що може допомогти їм розвинути командну роботу, лідерські та комунікативні навички. Надати зворотній зв'язок, похвалити та заохотити школярів, що може допомогти їм подолати невдачі, вчитися на помилках і відзначати успіхи.

Можливості уроків дизайну і технологій в контексті формування ініціативності та підприємливості молодших школярів є значущими. Даний предмет не лише розвиває творчі здібності, але й стимулює розвивати креативність, відповідальність, самостійність, вміння вирішувати проблеми, навички критичного мислення та комунікативні навички. Також дає можливість застосувати свої знання на практиці, працювати у команді, планувати свої дії та доводити справу до кінця.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ ТА ПІДПРИЄМЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Констатувальне дослідження рівнів сформованості ініціативності та підприємливості молодших школярів

Програма і загальна організація роботи передбачали проведення констатувального дослідження, що здійснювалося на базі Замостянського ЗЗСО І-ІІІ ступенів, Вашківцевої міської ради. В дослідженні взяли участь учні 3 класу у кількості 15 осіб та 4 класу у кількості 22 особи.

Виходячи з опрацьованої нами наукової літератури, ми дійшли висновку, що основою для ефективного формування ініціативності та підприємливості є розвиток сильних рис характеру і навичок, які притаманні успішним підприємцям. А саме самостійності, відповідальності, креативність, комунікативних навичок, сміливості ризикувати, здатності до планування і наполегливості.

Тому, для виявлення рівня сформованості ініціативності та підприємливості у молодших школярів ми виділили три критерії критерії: мотиваційний, креативно-інтелектуальний, дієво-практичний. Та на основі виділених критеріїв, для об'єктивного оцінювання, аналітичної обробки результатів дослідження та отримання кількісних показників ми створити шкалу оцінювання, та виділи три рівні - високий, середній та низький.

1. Мотиваційний критерій (інтерес до виконання завдань, готовність брати на себе відповідальність, прагнення досягати результатів, стабільність мотивації)

Високий рівень мотивації характеризується тим, що учень постійно проявляє інтерес до завдань, хоче працювати самостійно, радіє результатам, бере на себе роль лідера, намагається вирішити складні завдання, не потребує зовнішньої мотивації.

Середній рівень мотивації проявляється у тому, що активність та зацікавленість учнів від умов: інтересу до завдання, заохочення. Беруть на себе відповідальність та проявляють ініціативу за відсутності інших лідерів. Потребують періодичного заохочення та підтримки.

Низький рівень мотивації відзначається відсутністю інтересу учня до завдань, ухиленням від відповідальності і виконанням завдань тільки під наглядом вчителя. Учень часто ігнорує складні завдання, не прагне досягати високих результатів і уникає прояву ініціативи.

2. Креативно-інтелектуальний критерій (пропонування нових ідей, оригінальність рішень, гнучкість мислення, вміння знаходити зв'язки)

Високий рівень креативно-інтелектуального розвитку відрізняється тим, що учень постійно пропонує нестандартні рішення, демонструє високу гнучкість мислення та швидко адаптується до нових умов або завдань. Його думки вирізняються оригінальністю, а підходи до вирішення задач – інноваційністю. Такий учень прагне до нових способів розв'язання проблем та не боїться експериментувати.

Середній рівень характеризується тим, що учень здатний пропонувати нові ідеї, але часто орієнтується на вже відомі приклади або діє за зразком. Для адаптації до нових ситуацій йому потрібна певна підтримка чи підказка з боку вчителя або однокласників. При цьому учень демонструє готовність до креативності, але потребує додаткової стимуляції для розвитку більшої самостійності та оригінальності в ідеях.

Низький рівень креативно-інтелектуального розвитку проявляється в тому, що учень, як правило, не пропонує нових ідей і дотримується шаблонних

підходів. Він не адаптується до змін і уникає виходу за рамки стандартних рішень. Його мислення характеризується ригідністю, і він має труднощі з використанням нестандартних підходів до завдань або проблем.

3. Дієво-практичний критерій (організація роботи, самостійність у виконанні завдань, оцінка результатів діяльності, пізнавальна активності та наполегливості)

Високий рівень дієво-практичних навичок характеризується повною самостійністю учня в роботі. Він демонструє високий рівень пізнавальної активності та наполегливості, постійно проявляє ініціативу у пізнанні та виконанні завдань. Такий учень прагне досягати результатів власними зусиллями, активно досліджує нове та проявляє зацікавленість у навчальній діяльності без додаткової мотивації.

Середній рівень означає, що учень здатний виконувати більшість завдань самостійно, однак складні ситуації можуть викликати у нього труднощі, і він потребує підтримки з боку вчителя чи однокласників. Учень проявляє інтерес до пізнавальної діяльності, але для збереження активності та наполегливості йому потрібен додатковий стимул. У такому випадку він демонструє середній рівень наполегливості й самостійності.

Низький рівень дієво-практичних навичок виявляється у відсутності самостійності та ініціативи. Учень не планує свою роботу, одразу просить допомоги при виникненні труднощів і не прагне покращувати або перевіряти свої результати. Активність у пізнавальній діяльності є мінімальною, а мотивація досягати результатів зазвичай відсутня, через що учень виконує завдання лише за вказівкою вчителя.

Для оцінки сформованості ініціативності та підприємливості в учнів ми також використовували метод спостереження, анкетування та опитування, метод проблемних ситуацій, рефлексія та самооцінка, вивченням дітей у процесі спільної підготовки та проведення колективної творчої справи.

У процесі спостереження за молодшими школярами, ми в першу чергу звернути увагу на такі прояви:

1. Активний і зацікавлений
2. Проявляє ініціативу
3. Здатний самостійно організувати діяльність
4. Пропонує креативні і оригінальні рішення
5. Не відступає при зіткненні з труднощами, проявляє наполегливість
6. Здатний до співпраці
7. Самостійний у прийнятті рішень
8. Здатен критично оцінити результати своєї діяльності, усвідомлює свої помилки.

Для аналізу *мотиваційного критерію*, щоб глибше зрозуміти мотиваційні установки учнів, ставлення до навчальних викликів, а також готовності працювати в команді та брати на себе відповідальність, ми звернули увагу на такі важливі аспекти, як ставлення до складних завдань, готовність працювати під тиском часу, реакція на успіх та невдачі, готовність брати на себе відповідальність, прагнення ділитися ідеями.

У ході аналізу отримано наступні дані. Більшість, а саме 40 % учнів (12-30) сприймають складні завдання як виклик і готові прийняти їх. Та бачать у складних завданнях можливість для особистісного зростання. Це говорить про їхню впевненість у власних силах, високий рівень внутрішньої мотивації та стійкого бажання розвиватися та вдосконалювати свої навички. Ще 43,3% учнів (13/30) відчувають певний страх перед складними завданнями, але все одно готові їх виконати. це свідчить про помірний рівень внутрішньої мотивації - це хороший показник, але таким учням може знадобитися додаткова підтримка для подолання страху та розвитку більшої впевненості у своїх силах. Лише 16.7% учнів (5/30) одразу відчувають безпорадність при зіткненні з труднощами. У цих

учнів рівень внутрішньої мотивації нижчий, і їм необхідно додаткова підтримка та позитивне підкріплення.

Щодо роботи під тиском часу, результати свідчать про розділення думок: 40% учнів (12/30) люблять працювати з дедлайнами і вважають що вони допомагають їм працювати швидше та ефективніше. Це говорить про їхню здатність організовувати себе і ефективно планувати свій час. Ще 40% учнів (12/30) працюють швидше за наявності дедлайнів тільки за умови, що вони цікаві, це свідчить про залежність мотивації від умов, а їхня ініціативність проявляється вибірково - коли є сильний інтерес до теми. 20 % учнів не люблять працювати над завданням, час на виконання яких є обмеженим. Це свідчить про слабку мотивацію в умовах часових обмежень та потребу в розвитку навичок планування.

Важливою характеристикою мотивації є реакція на успіх та невдачі. 70% учнів (21/30) отримують значне задоволення від перемоги і прагнуть її повторити. та вважають це стимулом . Для них перемога стає стимулом до виконання ще більшої роботи, що є позитивним сигналом. 26,7 % учнів (8/30) радіють перемогам, але не надають їм великого значення. Це може означати, що для них перемога не є головним джерелом мотивації і те, що вони більше цінують сам процес, ніж кінцевий результат. І тільки 3,3% учнів (1/30) байдужі до змагань та перемог. Для такого учня може бути характерна орієнтація на індивідуальні досягнення або зовсім інші джерела мотивації.

Що стосується ставлення учнів до невдачі, то 40% учнів (12/30) намагаються аналізувати свої помилки і робити висновки для покращення. Це є ключовим показником стійкої внутрішньої мотивації, адже ці учні розглядають невдачі як можливість для навчання і вдосконалення. Це дуже позитивний сигнал, що вказує на високий рівень відповідальності, здатність до рефлексії та прагнення до самовдосконалення. 46,7% учнів (14/30) засмучуються через погані результати, але не роблять висновків та не вживають жодних заходів для їх

поліпшення. Це свідчить про знижену мотивацію до самовдосконалення та недостатчу рефлексії. Ще 13,3 % учнів (4/30) сильно засмучуються і втрачають бажання працювати після невдачі. Це вказує на слабку здатність справлятися з невдачами. Таким учням може бути необхідна додаткова емоційна підтримки з боку вчителя.

Більшість учнів, а саме 53,3% (16/30), готові брати на себе відповідальність та виконувати роль лідера у групових завданнях. Це дуже важлива якість для розвитку управлінських навичок і здатності керувати процесом. Це свідчить про високу готовність до підприємливих дій і здатність керувати іншими, що є ключовими аспектами підприємницької діяльності. 30 % учнів (9/30) погоджуються брати на себе відповідальність та бути лідером тільки, якщо ніхто інший цього робити не хоче. Це казує на певну нерішучість або небажання виділятися. Вони можуть проявляти активність за потреби, але не завжди готові бути ініціаторами. Ще 16,7 % учнів (5/30) не бажають бути лідерами і вважають за краще, щоб відповідальність брали інші.

Питання, що до командної роботи показало що 43,3% учнів (13/30) люблять працювати в командах та групах. Це свідчить про наявність у цих учнів навичок колективної співпраці і що вони добре адаптовані до групової роботи і відчують комфорт у спільній діяльності. 56,6% учнів (17/30) інколи або дуже рідко в захваті від колективної діяльності, причиною цього може бути не розвинені навички колективної роботи, особисті уподобання учнів або дискомфорт під час колективній роботі.

Допомога іншим. Тільки 46,7% (14/30) завжди готові прийти на допомогу своїм однокласникам. Це свідчить про готовність брати на себе роль підтримки в колективі та високий рівень емпатії в цієї групи учнів. А 53,3% (16/30) учнів виявляють бажання допомогти тільки інколи або дуже рідко. Це може бути показником складнощі у взаємодії з іншими або небажання брати участь у спільній діяльності.

Бажання ділитися ідеями, свідчить про високий рівень ініціативності, відкритість та креативність. Цими якостями володіє 43,3% (13/30) учнів – вони готові брати на себе роль ініціаторів ідей. 46,7% учнів (14/30) обережні у своїх вираженнях і готові тільки інколи, за певних умов, ділитися своїми ідеями. Ще 10% учнів (3/30) дуже рідко або взагалі ніколи діляться своїми ідеями. Причиною цього може бути мизька мотивація до самовираження або страх бути незрозумілими чи не впевненість у собі.

Таблиця 2.1.

**Показники рівня сформованості мотиваційного критерію
у молодших школярів за визначеними аспектами**

Рівні Аспект критерію	Високий	Середній	Низький
Характеристика ставлення до складних завдань	40%	43,3%	16,7%
Здатність працювати під тиском часу	40%	40%	20%
Реакція на успіх та досягнення у навчальній діяльності	70%	26,7%	3,3%
Ставлення до невдач та здатність аналізувати помилки	40%	46,7%	13,3%
Відповідальність та лідерські якості в групових завданнях	53,3%	30%	16,7 %
Готовність до роботи в команді та спільної діяльності	43,3%	56,7%	0%
Схильність до допомоги іншим та підтримки однокласників	46,7%	53,3%	0%
Готовність ділитися власними ідеями	43,3%	46,7%	10%

Результати загалом показали позитивну картину, загальний рівень мотивації у учнів є помірно високим. Високий рівень мотивації спостерігається приблизно у 50% учнів. Вони готові приймати виклики, братися за складні завдання, проявляти лідерські якості, працювати в умовах обмеженого часу та рефлексувати над своїми помилками. Крім цього вони вмотивовані як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, готові діяти самостійно, шукати нові рішення та досягати результатів. Це свідчить про добре розвинені на їхній вік якості ініціативності та підприємливості.

Приблизно 33,5% учнів мають середній рівень мотивації. Їхня активність залежить від зовнішніх та внутрішніх умов, наприклад інтересу до діяльності, наявності чи відсутності заохочення, або відсутності інших лідерів. Для таких учнів важливо забезпечувати сприятливе середовище.

І у 16,5% учнів спостерігається низький рівень мотивації. Вони бояться невдач, тому уникають складних завдань, не бажають брати на себе відповідальність та неохоче щось змінюють. Таким учням необхідна регулярна підтримка, для розвитку впевненості, рефлексії та позитивного ставлення до помилок як частини процесу навчання.

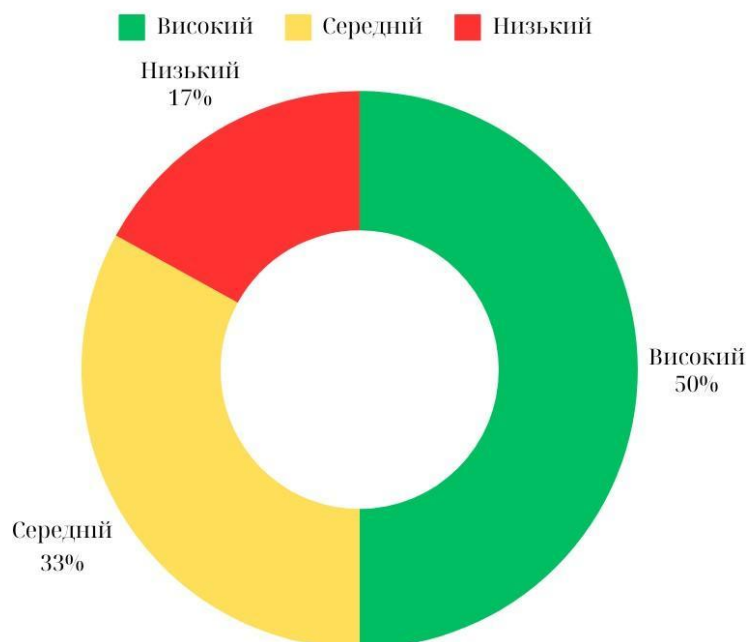

Рисунок 2.3. Рівні розвитку мотивації молодших школярів

Наступний критерій, який ми аналізували *це креативно-інтелектуальний*. Під час аналізу цього критерію ми звернули увагу на такі аспекти:

1. Схильність до створення нових ідей або вирішення завдань по-своєму
2. Оригінальність і гнучкість мислення
3. Захопленість творчістю

І отримали такі результати. 23 % учнів (7/30), проявляють бажання вийти за рамки стандартних підходів. Вони створюють та пропонують нові ідеї, як можна вирішити завдання по-своєму. 60% учнів (18/30) мають помірний або пасивний інтерес до продукування нових ідей. Пропонують нові ідеї тільки за певних обставин, коли тема їм дуже цікава. 17% учнів (5/30) не пропонують власні творчі ідеї, а працюють за готовим зразком.

Оригінальність та гнучкість на високому рівні проявило 20 % учнів (6/30).. Вони відходять від традиційного мислення і готових сценарії, а пропонують нові та креативні ідеї застосування матеріалів та рішення завдань. 60% учнів (18/30) демонструють певний рівень фантазії, але без великої оригінальності. Ще 20% учнів (6/30) віддають перевагу традиційним, простим та відомим рішенням, що не сприяють розвитку креативного мислення.

Для більшості учнів, які брали участь в дослідженні творчість та творча діяльність є важливою. Значна частина учнів 80% учнів (24 /30) дуже люблять творчі заняття та займатися творчими справами, ще 16,7% (5/30) інколи люблять займатися творчістю та проявляють до творчості середній інтерес. Тільки 3,3% (1/30) не проявляє інтерес до творчої діяльності.

Таблиця 2.2.

Показники рівня сформованості креативно-інтелектуального критерію у молодших школярів за визначеними аспектами

Рівні	Високий	Середній	Низький
Аспект критерію			
Схильність до створення нових ідей або вирішення завдань по-своєму	23%	60%	17%
Оригінальність і гнучкість мислення	20%	60%	20%
Захопленість творчістю	70%	26,7%	3,3%
Адаптивність до змін	80%	16,7%	3,3%

За результатами дослідження розвиток креативно-інтелектуальних навичок у більшості учнів, а саме 62,7% проявляється на середньому рівні, що є позитивним показником. Вони демонструють здатність адаптуватися до нових умов та використовувати альтернативні рішення в процесі роботи, можуть створювати нові та креативної діяльності, але цей процес не є систематичним і потребує додаткових стимулів.

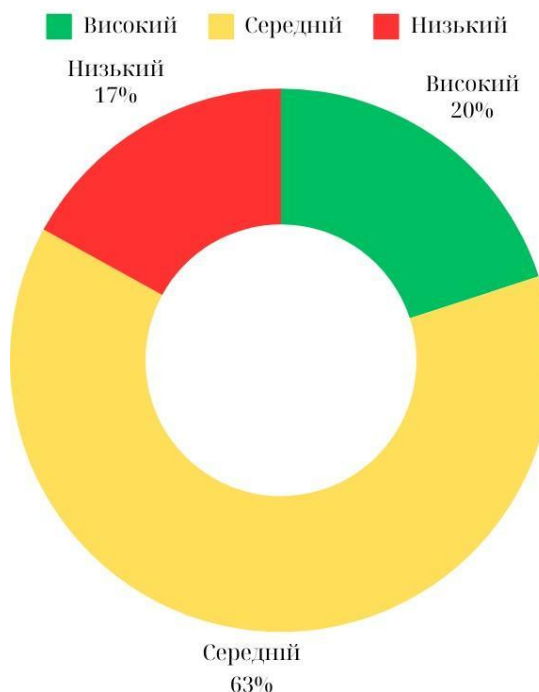

Рисунок 2.4. Рівні розвитку креативно-інтелектуальних навичок молодших школярів

Також є група учнів 19,8 %, які мають високий рівень креативно-інтелектуального показника. Вони можуть придумати щось нове без додаткових вимог, легко адаптуються до нових завдань або зміни умов, під час складних ситуацій проявляють гнучкість та швидко реагують на проблеми.

17,5% учнів мають низький рівень креативності. Їм важко адаптуватися до змін, вони майже ніколи або дуже рідко генерують нові ідеї самостійно, що може стати бар'єром для прояву підприємливості в майбутньому.

Також ми аналізували наявність у учнів 3-4 класів *дієво-практичних* навичок, а саме здатність планувати, застосування стратегій під час виконання завдань, працювати самостійно та вирішувати проблеми.

Вміння планувати важливий навик для навчання і життя і є основою для розвитку самостійності та організації. Результати показали що 64% учнів (19/30) позитивно ставляться до планування та мають хороший рівень організації. Проте третина учні 37% (11/30) дуже рідко або практично ніколи не планує свою роботу та не розподіляє час.

Використовувати стратегії для виконання домашнього завдання є дуже важливо, тому, що допомагає розвинути контроль, дисциплінованість та ефективно розподіляти ресурси. Крім того планування в якому порядку виконувати завдання і в який час допоможе не залишати важливі речі на останню хвилину, що є важливою життєвою навичкою. Аналіз результатів показав, що 63% (19/30) учнів здатні розподілити ресурси та вирішувати завдання в залежності від їх складності. 20% учнів (6/30) використовують емоційний підхід до порядку виконання роботи і в першу чергу виконують більш цікаві завдання. А 17% учнів (5/30) взагалі не використовують жодних стратегій і виконують завдання в хаотичному порядку.

При зіткненні з новими або складними завданнями, важливо щоб учні спочатку намагалися самостійно впоратися. Це є ознакою впевненості та самостійності, а також допомагає розвивати вміння вирішувати проблеми.

Лише 30 % учнів (9/30) намагаються самостійно зрозуміти нові завдання. Ще 7% (2/30) відкладають вирішення завдання на потім. А більшість учнів 63% (19/30) звертаються за допомогою.

При зіткненні з складнішими завданнями половина учнів (15/30) завжди намагаються вирішити завдання самостійно, ще 33 % (10/30) час від часу пробують вирішити їх самостійно, а 17% ніколи не проявляють самостійності у вирішенні складних завдань.

При виникненні помилок 57% учнів (17/30) готові самостійно виправляти свої помилки. Ці учні демонструють бажання вдосконалюватися та високий рівень відповідальності. 40% учнів (12/30) хочуть отримати підтвердження своїх дій, тому спочатку звертаються до вчителя, щоб пояснити помилку, і лише 3% (1/30) не змінить нічого, що може свідчити про низький рівень самокритичності або байдужість до результатів.

Вміння працювати над тривалими завданнями є важливим фактором для досягнення довготривалих цілей показує наскільки учні стійкі та витривалі. Учні 3-4 класів демонструють хороший результат у цьому аспекті, 60% учнів (18/30) залишаються терплячими навіть тоді, коли завдання вимагає більше часу, ніж вони очікували. 37% швидко дратуються і хочуть закінчити завдання якомога швидше. І тільки 3% (1/30) залишить завдання.

Таблиця 2.3.

**Показники рівня сформованості дієво-практичного критерію
у молодших школярів за визначеними аспектами**

Рівні Аспект критерію	Високий	Середній	Низький
Вміння планувати роботу та розподіляти час	63%	0%	37%
Застосування стратегій при виконанні завдань	63%	20%	17%
Самостійність у розумінні нових завдань	30%	63%	7%
Самостійність у вирішенні складних завдань	50%	33%	17%
Готовність виправляти помилки самостійно	57%	40%	3%
Витривалість у виконанні тривалих завдань	60%	37%	3 %

Учні продемонстрували доволі хороший рівень володіння дієво-практичним критерієм. Більшість учнів здатні до організації своєї роботи, проявляють наполегливість та демонструють готовність до саморефлексії. Проте

і значній частині учнів бракує самостійності у вирішенні нових і складних завдань, а також пізнавальної активності при пошуку додаткових рішень.

Загалом у 52% учнів (16/30) дієво-практичний критерій розвинений на високому рівні, 24% (7/30)- середньому і 24% (7/30) – низькому.

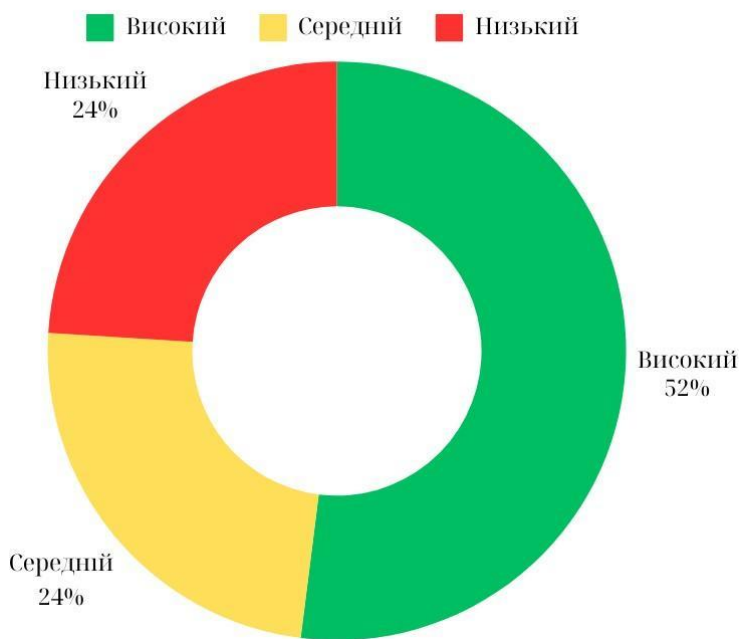

Рисунок 2.5. Рівні розвитку дієво-практичних навичок молодших школярів

Враховуючи результати констатувального дослідження, ми вважаємо, що успішне формування ініціативності та підприємливості в учнів молодшого шкільного віку на уроках дизайну і технологій можливе за дотримання наступних організаційно-педагогічних умовов:

- створення сприятливого мотиваційного середовища з метою розвитку ініціативності та підприємливості молодших школярів;
- використання активних форм і методів навчання, що спрямовані на формування ініціативності та підприємливості молодших школярів;
- організація колективної творчої діяльності на уроках дизайну і технологій.

2.2. Організаційно-педагогічні умови формування ініціативності та підприємливості молодших школярів на уроках дизайну і технологій

2.2.1. Створення сприятливого мотиваційного середовища з метою розвитку ініціативності та підприємливості молодших школярів

Першим з основних факторів, який ми виділили, що сприяє успішному розвитку ініціативності та підприємливості в учнів початкових класі на уроках дизайну та технологій - це сприятливе мотиваційне середовище.

Початкова школа - це етап життя дітей коли вони вперше починають пізнавати світ через навчання, формуються базові навички, звички та установки, що впливатимуть на подальше навчання та життя, тому дуже важливо створити умови і чинники, що будуть підтримувати їхню мотивацію, ініціативність та підприємливість, спонукатимуть активно залучатися до навчального процесу, брати на себе відповідальність та діяти самостійно.

У контексті уроків дизайну та технологій це означає створити атмосферу в якій учні відчуватимуть себе впевненими, зможуть реалізувати власні ідеї та побачать реальні результати своїх зусиль.

Для досягнення сприятливого середовища пропонуємо на уроках дизайну та технологій використовувати такі підходи навчання:

- заохочування до експериментування та ризику
- підтримка творчості та самовираження
- сприяння різноманітності та інклюзії
- Формування позитивного мікроклімату та емоційного комфорту

Учням слід надавати можливість досліджувати свої інтереси, пристрасті та ідеї, не будучи покараними за невдачі чи відхилення від норми. Важливо навчити дітей, що помилки це - частини процесу навчання та можливість для зростання. Такий підхід формує у дітей впевненість у своїх силах та готовність до нових

викликів у майбутньому. Їх слід заохочувати вчитися на своїх помилках, повторювати свої рішення та співпрацювати з іншими.

Підтримка творчості та самовираження є важливим фактором для створення сприятливого мотиваційного середовища. Це допомагає учням відчувати себе вільними та впевненими, розвивати власні ідеї, а також знаходити індивідуальні рішення для поставлених завдань.

Важливість різноманітності та інклюзії для створення сприятливого та мотиваційного середовища не може бути переоціненою. Особливо це актуально для уроків дизайну та технологій у початковій школі, де учні формують свої основи творчого мислення, співпраці та технологічних навичок.

Позитивний мікроклімат та емоційний комфорт на уроках це - основа для будь-якої ефективної навчальної діяльності, адже коли учні відчують себе комфортно на уроці, вони більше відкриті до нових ідей, готові експериментувати та ризикувати

Для цього можна використовувати такі методи, як:

1). *Метод «Дизайнерського мислення»*, він є потужним інструментом що спрямований на пошук рішень через експериментування і створення нових ідей, який фокусується на творчості, співпраці та практичному застосуванні знань. Цей метод складається з кількох етапів:

1. Емпатія - учні вивчають потреби, та визначають, що саме важливо для одержувачів, для яких вони створюють продукт, це розвиває у дітей почуття соціальної відповідальності та вміння співчувати, що є важливим аспектом формування мотиваційного та доброзичливого середовища.

2. Визначення проблеми - учні аналізують інформацію, зібрану під час етапу емпатії, і формулюють проблему, яку вони будуть вирішувати. Учні можуть вільно висловлювати свої творчі рішення, вони вчаться мислити нестандартно, що стимулює їхню зацікавленість у процесі навчання.

3. Генерація ідей - після визначення проблеми учні починають генерувати ідеї для її вирішення

4. Створення прототипів - учні вибирають найкращі ідеї та створюють прототипи, які є простими і швидкими у виконанні, оскільки їхня основна мета — протестувати ідею на практиці.

5. Тестування - учні тестують свої прототипи, аналізують, отримують зворотний зв'язок і вносять зміни. Цей етап допомагає зрозуміти, що помилки — це не провал, а можливість для вдосконалення своїх рішень. Це допомагає створити середовище, де учні не бояться ризикувати і вчаться на своїх помилках.

2). *Метод «Мозкового штурму»* цей метод сприяє генерації ідей, активному обговоренню та надає учням можливість вільно висловлювати свої думки без страху критики, з метою знайти якомога більше рішень. Завдяки цьому методу учні можуть ініціативно підходити до вирішення проблем, така атмосфера підтримує не лише індивідуальність, а й колективний дух.

Основні правила цього методу це - ніякої критики (ідеї не повинні оцінюватися або критикуватися), кількість важливіша за якість, розвиток ідей (можна доповнювати або розвивати ідеї однокласників та всі ідеї важливі).

Тематика, яку обирають для мозкового штурму, може бути різноманітною тому використання цього методу на уроках дизайну та технологій стане ключем до розвитку креативних і підприємницьких якостей та допоможе створити сприятливе мотиваційне середовище, де кожен учень може вільно висловлювати свої думки, брати активну участь у процесі і відчувати підтримку з боку вчителя та однокласників.

3). *Метод «Learning by doing» (навчання через практику)*. Це один із найефективніших підходів у навчанні, особливо для молодших школярів. Основою цього методу є активна участь, задоволення від успіху, розвиток практичних навичок, навчання через помилки, залучення всіх сенсорних каналів, робота в команді та комунікація.

Суть методу полягає в активному залученні учнів до процесу навчання через практичну діяльність, активне виконання завдань та експериментування, що робить уроки дуже цікавими. Адже практична діяльність допомагає учням зрозуміти, що навчання – це не лише теорія, а й реальні результати їхніх зусиль. Також важливою складовою цього методу є робота в групах та взаємодія з однокласниками, що створює атмосферу підтримки, що є основою ефективного навчання. Завдяки цьому цей метод мотивує учнів досягати мети та брати активну участь у навчанні.

4). *Індивідуальне проектне навчання.* Це метод навчання, при якому кожен учень самостійно обирає і виконує проект, який відображають інтереси та культуру самого учня, а вчитель виступає в ролі наставника, який підтримує, консультує та допомагає, але основна відповідальність за виконання проекту лежить на учневі. Кожен учень має свої унікальні уподобання та досвід, і працюючи над проектами, що відповідають цим інтересам, у них не тільки розвивається творчість, а й зміцнюється самосприйняття. Крім цього, коли дитина має можливість самостійно обрати, який проект виконувати, вона відчувається більш відповідальною за результати своєї роботи, а отже, більше зацікавлена в досягненні успіху.

5). *Метод диференційованого навчання.* Це педагогічний підхід, при якому навчальний процес адаптується до індивідуальних потреб учнів, він допомагає забезпечити, щоб усі учні брали участь у навчанні на своєму оптимальному рівні, не відчували себе перевантаженими або знудженими.

Можна запропонувати завдання різного рівня складності, що дозволить кожному учневі працювати в зручному для нього темпі, це підвищить їхню мотивацію, оскільки учні отримують завдання, які відповідають їхнім здібностям. Коли завдання є реалістично досяжними, діти відчувають більше впевненості і бажання працювати.

Особливо під час уроків дизайну та технологій диференційоване навчання надає свободу для творчого самовираження, тобто підходити до завдань з різних точок зору, використовуючи власні ідеї і таланти.

6). *Метод асоціацій* - це один із творчих методів він допомагає створити сприятливе та мотиваційне середовище, оскільки дозволяє учням мислити нестандартно, вільно висловлювати свої ідеї та знаходити нові підходи до вирішення завдань. У різних дітей завжди будуть виникати різні та унікальні асоціації, це допомагає кожному учневі відчувати себе особливим і цінним, що значно підвищує мотивацію до навчання.

Оскільки в створенні асоціацій учні беруть участь це створює в класі атмосферу командної роботи та співпраці, що також сприяє створенню позитивного мікроклімату.

Також цей метод зменшує стрес і страх перед помилками, оскільки в цьому процесі немає «правильних» чи «неправильних» відповідей — кожна асоціація може призвести до цікавих рішень.

Асоціативні вправи найкраще використовувати під час вступної частини уроку. Прикладами таких вправ є ментальні карти (Mind Maps), гра «Що це нагадує?» гра «Що, якщо?», асоціативний ланцюжок та інші.

7). *Метод Рефлексії* - це процес осмислення свого досвіду та навчання через аналіз дій, результатів та емоцій і він є важливою складовою освітнього процесу.

Використання рефлексії сприяє створенню мотиваційного середовища, де кожен відчуває підтримку і має змогу вдосконалюватися, допомагає дітям відчувати, що їхня праця та зусилля цінуються, що підвищує їхню впевненість у собі та створює атмосферу довіри в класі. Завдяки рефлексії вчитель може допомогти кожній дитині побачити свій прогрес і це буде мотивувати її продовжувати працювати і вдосконалюватися.

Крім цього можна використовувати рефлексію, що включає обговорення в групах або парах, це допоможе учням навчитися слухати один одного, висловлювати власні думки і конструктивно взаємодіяти, а це в свою чергу сформує довіру та повагу між учнями. На уроках дизайну та технологій можна використовувати такі види рефлексії:

- *Візуальна рефлексія: малюнки та схеми* (після завершення проботи учні можуть створюють малюнки або схеми, які відображають їхній досвід роботи)
- *Рефлексивне коло* (наприкінці уроку вчитель організовує рефлексивне коло, де кожен учень висловлюється щодо своєї роботи).
- *Три зірки і одне побажання* (учні висловлюють три позитивні моменти, які їм вдалися під час роботи, і одне побажання для покращення).
- *Партнерська рефлексія* (учні працюють в парах, обмінюються своїми думками щодо проектів один одного, задають питання та пропонують поради).
- *Що? Чому? Як?* (учні відповідають на три прості запитання: «Що я зробив?», «Чому я це зробив?» і «Як я можу зробити це краще?».)

Узагальнюючи вищесказане мотиваційне середовище є ключовим фактором, який сприяє розвитку ініціативності та підприємливості в учнів початкових класів. Таке середовище не тільки стимулює дітей до активної участі в навчальному процесі, але й допомагає розвивати впевненість у своїх силах та можливість творчо проявляти себе, що є важливим кроком для формування ключових життєвих навичок.

2.2.2. Використання активних форм і методів навчання, що спрямовані на формування ініціативності та підприємливості молодших школярів

Активні форми навчання - найкраще підходять для учнів початкової школи. При їх використанні навчальна робота навіть у слабких учнів протікає продуктивніше. Активні форми навчання формують інтерес до навчання та оживляють уроки, дозволяючи дитині взаємодіяти з матеріалом на власному рівні та у власному темпі. Для дітей молодшого шкільного віку важливо, адже в цьому віці вони навчаються передусім через гру. Саме активне навчання — допомагає дітям без страху й напруги здобувати нові знання. Завдяки активним методам, навчання стає комплексним і багатогранним, учні не тільки засвоюють навчальний матеріал а й всебічно розвиваються та формують ключові компетентності, зокрема ініціативність та підприємливість.

Одним із видів активних форм навчання є інтерактивні ігри. Вони особливо цінні для дітей молодшого шкільного віку, оскільки вони відповідають їхнім природним психологічним особливостям: допитливості, схильності до дослідження та бажанню пізнавати світ через власний досвід. Саме через гру та можливість опинитися в уявних, але «реальних» для дитини ситуаціях учні мають змогу розвивати ініціативність та підприємливість. Під час гри вони вчаться проявляти активність, приймати рішення, пропонувати свої ідеї і брати відповідальність за їхнє виконання.

На уроках дизайну та технологій можна організувати *рольові ігри з елементами підприємництва*. Такі ігри є ефективним інструментом для розвитку підприємницького мислення та ініціативності.

Кожен учень стає «власником міні-компанії», яка виготовляє певний продукт (наприклад, виріб з паперу чи невеликий сувенір). Вони мають самостійно розробити виріб, вирішити, з яких матеріалів його виготовляти, а також продумати, як краще його представити.

Також на уроках дизайну та технологій можна організувати ігрові ситуації, де кожен учень виконує певну професійну роль: «дизайнер», «інженер», «будівельник», «архітектор» та інші. «Вибір ролі дозволяє дітям зануритися в

атмосферу професійного завдання, відчуті відповідальність за конкретну частину проекту і активно пропонувати рішення, які від них очікуються.

Наприклад:

– Гра «Майстерня ідей», за допомогою цієї гри учні зможуть навчитися креативно мислити та шукати нестандартні рішення. Потрібно поділити дітей на команди, та дати завдання - придумати, як можна використовувати певний предмет (наприклад, пластикову пляшку, шматок тканини або дерев'яну паличку).

– Гра «Відкрий власний магазин» - допоможе розвинути уявлення про бізнес і навички продажу. Учні виготовляють із підручних матеріалів різні предмети (наприклад, вироби з паперу, маленькі поробки, розмальовані камінці) та отримують паперові гроші. Після цього вони розміщують свої «товари» в імпровізованому магазині й намагаються «продати» один одному.

Також на подібні цієї можна провести гру «Аукціон».

– Гра «Що це?» - допомагає розвинути навички спілкування та критичного мислення. Вчитель показує або описує інструмент чи матеріал, а учні повинні назвати його і пояснити, для чого він використовується та що з нього можна зробити.

– Гра «Винахідник» - розвиває навички вирішення проблем і створення чогось нового. Вчитель пропонує проблему, наприклад: «Як тримати книги на полицях, щоб вони не падали?» а діти намагаються придумати просте рішення з підручних матеріалів.

– Гра «Команда будівельників» - навчає працювати в команді.

Дітей об'єднують у команди, кожна з яких отримує завдання зібрати конструкцію (наприклад, з кубиків або конструктора). Кожен учасник обирає свою роль: «інженер», «будівельник», «дизайнер» і т.д. Учні разом працюють над виконанням завдання і в кінці презентують свою конструкцію.

Ще один цікавий та ефективний метод, який належить до активних форм навчання - це «Метод кейсів (ситуаційних завдань)». Застосування цього методу на уроках дизайну та технологій є особливо корисним для розвитку ініціативності та підприємливості у учнів початкових класів, оскільки він допомагає дітям відчувати себе активними учасниками навчального процесу, учні вчаться бачити проблему з різних боків, шукати альтернативи і порівнювати варіанти рішень, у школярів формується впевненість у своїх силах та вміння самостійно приймати рішення. В процесі виконання завдань учні не просто виконують інструкції, а вчаться думати, комунікувати, аналізувати, планувати та приймати рішення.

Суть цього методу полягає в тому, що потрібно розв'язати певну життєву проблему, використовуючи свої знання і навички. Метод кейсів не передбачає одного правильного рішення, навпаки їх повинно бути декілька. Під час роботи з цим методом вчитель виступає модератором обговорення та допомагає учням розглянути проблему з різних сторін, підтримує і заохочує їхню самостійність.

Ситуації в кейс-методі мають бути адаптовані під вік учнів і їхні когнітивні можливості, а також важливо, щоб вони мали значення для учнів і були близькими до їхнього досвіду або інтересів. Наприклад:

1. Кейс «Як прикрасити клас до свята»

Учням пропонується завдання: наближається святковий захід, і клас потребує прикрашання. Завдання школярів — придумати, як найкраще прикрасити приміщення, використовуючи наявні матеріали (кольоровий папір, стрічки, повітряні кульки тощо).

2. Кейс «Зробити іграшку з підручних матеріалів».

Учням пропонують створити власну іграшку з обмеженого набору матеріалів (наприклад, коробочок, ниток, гудзиків, шматочків тканини). Тут важливо, щоб вони не тільки знайшли застосування матеріалам, але й самостійно обдумали процес виготовлення іграшки.

3. Кейс «Нове життя старим речам»

Учням потрібно придумати корисний або красивий виріб, зроблений із предметів, які зазвичай викидають (старі пластикові пляшки, коробки з-під взуття, непотрібні тканини чи картонні рулони від паперових рушників та інші). Головна мета — показати, як можна дати другий шанс старим речам, зменшуючи відходи та сприяючи екологічному способу життя. Цей кейс розвиває креативне мислення, навички планування і відповідального ставлення до ресурсів. Діти вчаться оцінювати предмети не тільки за їх основним призначенням, але й знаходити для них інші функції.

Останній метод активної форми навчання на який ми вважаємо слід звернути увагу - це Інтерактивні завдання з використанням ІКТ.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стають незамінним інструментом у сучасній освіті, вони роблять навчальний процес сучасним, доступним і захоплюючим для учнів. Додавання ІКТ в цей процес відкриває нові можливості для педагогів і учнів. ІКТ дозволяють розширити можливості для творчого самовираження учнів, зробити навчання цікавішим і інтерактивним, а також сприяє розвитку важливих навичок, таких як критичне мислення, креативність і вміння працювати з інформацією.

Приклади інтерактивних завдань з використанням ІКТ:

- *Малювання і моделювання виробів на планшетах або комп'ютерах.* Використовуючи різні додатки для малювання, таких як Tayasui Sketches або Paint.
- *Онлайн-конструктори для створення колажів або візуалізації проєктів.* Інтернет пропонує багато доступних інструментів, де діти можуть створювати колажі, схеми або прості моделі з доступних цифрових матеріалів. Наприклад, використовуючи Canva.
- *Навчальні відео та інтерактивні уроки.* Перегляд коротких відеоуроків або анімаційних роликів, що пояснюють процес виготовлення певних виробів, дозволяє дітям побачити весь процес покроково. Вчитель може

використовувати платформи на зразок YouTube Kids або спеціалізовані освітні ресурси з добірками безпечного контенту.

– *Віртуальні тури або цифрові музеї.* За допомогою віртуальних турів в музеї ремесел або виставкові зали учні можуть знайомитися з роботами майстрів, дізнаватися про різні техніки виготовлення предметів побуту чи декоративних виробів. Наприклад, діти можуть побачити, як виглядають традиційні українські вироби з дерева, глини чи текстилю, і надихнутися для власних проєктів.

– *Використання інтерактивної дошки.* Інтерактивна дошка - це чудовий інструментом для демонстрації процесів створення виробів, обговорення ідей та представлення результатів роботи. Наприклад, учні можуть створювати спільні малюнки на дошці.

Загалом активні методи — це не просто методика, а інструмент, який допомагає формувати особистість кожного учня. Вони допомагають дітям молодшого шкільного віку не лише весело й цікаво вчитися, але й формують основи ініціативності, та сприяють формуванню активної життєвої позиції, вчать самостійно приймати рішення і брати відповідальність за результат своєї роботи, що є важливими елементами для формування підприємливих і впевнених у собі особистостей.

2.2.3 Організація колективної творчої діяльності на уроках дизайну і технологій

Колективна творча діяльність є основою сучасних уроків дизайну та технологій. Вона дозволяє учням навчитися працювати в команді, розуміти власні сильні сторони, виявляти та використовувати сильні сторони один одного.

Також допомагає учням розвивати емоційний інтелект, взаємоповагу, терпимість до чужої думки та підвищує рівень залученості до навчального процесу.

Сучасний світ все більше цінує здатність до колаборації, вміння працювати над проєктами, ділити відповідальність та генерувати нові ідеї у взаємодії з іншими. Уроки дизайну і технологій створюються унікальні можливості для розвитку цих навичок, адже учні не тільки розробляють ідеї, але й втілюють їх у життя через практичну діяльність.

Можуть виникати складнощі при проведенні колективної роботи у учнів початкових класів. Часто можуть виникати конфлікти у групі, нерівномірний розподіл зусиль та недостатня мотивація деяких учасників. Це не дивно, адже в цьому віці школярі ще тільки розвивають навички спілкування, взаємодії та самоорганізації.

Проте, з правильним підходом і поступовим упровадженням основ колективної діяльності, можна створити ефективну командну роботу, яка принесе величезну користь у всебічному розвитку учнів.

Головну роль у створенні позитивної колективної роботи відіграє вчитель, тому він повинен виконувати різні ролі. В першу чергу вчитель повинен бути підтримкою для дітей, фасилітатором і модератором процесу.

- *Вчитель - фасилітатор.* Як фасилітатор, вчитель має виступати посередником і організатором процесу та допомагати дітям зрозуміти завдання.

- *Вчитель - модератор.* Як модератор, вчитель повинен контролювати взаємодію, спрямовувати учнів на конструктивну співпрацю, щоб кожен учень міг висловити свої думки і був почутий та вирішення конфліктів мирним шляхом.

- *Вчитель - приклад.* Також вчитель повинен бути прикладом для наслідування, адже молодші учні часто наслідують поведінку дорослих, тому вчитель має демонструвати вміння слухати, ставити питання, дякувати та поважати думки інших.

– *Вчитель - підтримка.* Вчитель має допомагати та підтримувати учнів, щоб вони не боялися висловлювати свої думки та брати активну участь.

– *Вчитель - мотиватор.* Учитель має заохочувати командні успіхи та висловлювати мотиваційні слова і похвалу, навіть за маленькі досягнення, це додасть дітям впевненості та бажання працювати разом.

– *Вчитель - спостерігач і регулювальник.* Учитель повинен спостерігати за динамікою груп, виявляючи ознаки можливих проблем, таких як конфлікти або нерівномірний розподіл завдань. Якщо хтось не залучений або, навпаки, домінує, учитель втрутитися і коригувати ситуацію, щоб робота залишалася збалансованою. Це дозволить уникати ситуацій, коли одні учні почувуються пригніченими, а інші – перевантаженими або, навпаки, не залученими.

– *Вчитель посередник у конфліктних ситуаціях.* Конфлікти часто є природною частиною командної роботи. Вчитель має допомагати розв'язати конфлікти, навчаючи дітей шукати компроміси та висловлювати свої почуття спокійно і конструктивно.

– *Вчитель - наставник.* Вчитель навчає основам які необхідні для успішної колективної роботи. Таким, як спілкування, взаємодія, вміння слухати одне одного, поважати думки інших, вмінню запитувати, звертатися по допомогу, висловлювати свою думку і дякувати за допомогу. Наприклад: потрібно навчити дітей базових фраз для обговорення, таких як «я думаю», «а як ти гадаєш?» або «дякую за допомогу». Ці прості навички допоможуть дітям уникати конфліктів і працювати більш злагоджено.

У колективній творчій діяльності також важлива чіткість у постановці цілей і завдань, щоб кожен розумів свою роль і міг максимально реалізуватися в групі.

В першу чергу завдання повинні бути зрозумілі, конкретні та короткі, щоб діти могли легко запам'ятати їх і чітко усвідомити, що саме від них очікується.

Або можна використовувати завдання з покроковими інструкціями, розділеними на частини.

У молодших школярів, ще повністю не сформована здатність зберігати концентрацію протягом довгого періоду часу. Тому краще розділити роботу на короткі етапи з невеликими перервами. А кожен етап закінчувати обговорюванням під час якого діти можуть поділитися враженнями про виконану роботу - це допоможе дітям залишатися зацікавленими і залученими у процес.

Як вже було зазначено учні початкових класів навчаються під час гри. Тому колективну роботу також можна провести у формі гри, де діти вчаться взаємодіяти через прості ігрові ситуації. Наприклад: зробити невелику спільну аплікацію.

Після виконання роботи необхідно обговорити з учнями результати роботи. Наприклад: запитати дітей що вдалося, а що можна покращити. дітей, що їм сподобалося в роботі в групі, і чому вони навчилися, і тому подібні.

До прикладу можна виконати такі спільні проекти:

- *«Ляльковий театр своїми руками»*. Виготовлення простих ляльок на паличках або з тканини, з подальшим проведенням невеличкої вистави.
- *«Калейдоскоп добрих справ»*. Створення «карти добрих справ», де кожен учень позначає свої добрі вчинки (наприклад, допомога друзям, догляд за рослиною або чистота в класі). Наприкінці тижня обговорюють виконані добрі справи.
- *«Кулінарна майстерня»*. Спільне приготування простих страв, наприклад, фруктового салату чи бутербродів, з дотриманням правил безпеки. Учні також можуть придумувати нові комбінації інгредієнтів, щоб створити «фірмову страву» класу.
- *«Скринька скарбів»*. Учні разом виготовляють скриньку (з коробки або іншого матеріалу) і збирають туди «скарби», які символізують їх

досягнення — малюнки, листівки, маленькі вироби. В кінці семестру вони можуть переглянути зібрані речі та поділитися враженнями.

Такі види проєктів допомагають учням набути навичок ініціативності та підприємливості. навчають дітей проявляти креативність, брати відповідальність за свою роботу, ефективно співпрацювати, планувати та досягати поставлених цілей.

Узагальнюючи, колективна творча діяльність на уроках дизайну та технологій сприяє не лише розвитку технічних та творчих навичок, але й формує унікальний досвід співпраці та взаємодії. Правильна організація такої діяльності вчителем дозволяє учням розкрити свій потенціал, відчувати себе частиною команди та навчитися ефективно працювати разом.

Висновки до розділу 2

У другому розділі кваліфікаційної роботи ми описали проведене нами конконстатувальне дослідження рівнів розвитку ініціативності та підприємливості учнів 3-4 класів.

Результати показали, що більшість учнів демонструють високий та середній рівні розвитку ініціативності та підприємливості, що свідчить про певний потенціал до формування цієї якості, але також вказує на необхідність подальшого вдосконалення освітнього процесу.

За результатами дослідження було запропоновано та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, які сприяють розвитку ініціативності та підприємливості молодших школярів під час уроків дизайну і технологій, зокрема:

1. Створення сприятливого мотиваційного середовища з метою розвитку ініціативності та підприємливості молодших школярів. Сприятливе мотиваційне середовище є ключовим фактором, який сприяє розвитку

ініціативності та підприємливості в учнів початкових класів. Таке середовище не тільки стимулює дітей до активної участі в навчальному процесі, але й допомагає розвивати впевненість у своїх силах та можливість творчо проявляти себе.

2. Використання активних форм і методів навчання, що спрямовані на формування ініціативності та підприємливості молодших школярів. Активні методи навчання — це інструмент, який допомагає формувати особистість кожного учня. Вони допомагають дітям молодшого шкільного віку не лише весело й цікаво вчитися, але й формують основи ініціативності, та сприяють формуванню активної життєвої позиції, вчать самостійно приймати рішення і брати відповідальність за результат своєї роботи, що є важливими елементами для формування підприємливих і впевнених у собі особистостей.

3. Організація колективної творчої діяльності на уроках дизайну і технологій. Колективна творча діяльність - це ефективний метод для розвитку ініціативності та підприємливості молодших школярів. Вона сприяє не лише розвитку технічних та творчих навичок, але й формує унікальний досвід співпраці та взаємодії. Сприяє формуванню соціальних навичок, самостійності, відповідальності та креативності. Ефективна організація такої діяльності сприяє не лише розвитку учнів як особистостей, але й стимулює їхнє прагнення до саморозвитку.

ВИСНОВКИ

Під час нашої дослідницької роботи ми проаналізували психолого-педагогічні джерела та розглянули різні підходи щодо формування ініціативності та підприємливості у молодших школярів, визначили, як їх можна використовувати під час уроків дизайну та технологій. Та спробували узагальнити результат нашої роботи.

1. У сучасному світі завдання розвитку компетентності «Ініціативність та підприємливість» є одним із актуальних завдань освіти. Ініціативність і підприємливість - це фундаментальні особистісні навички, які мають велике значення для гармонійного особистісного та соціального розвитку молодших школярів. Та будуть сприяти їхній успішній інтеграції в соціальне та професійне середовище в майбутньому.

Ретроспективний аналіз наукової літератури показав, що такі якості як ініціативність та підприємливість цінуються ще з давніх часів. І відіграють важливу ролі у досягненні успіху та благополуччя людини. Визначення понять «ініціативність» та «підприємливість» багатогранні та змінювалися під впливом історичних, соціальних та економічних факторів. За сучасними поглядами «ініціативність» розглядається як важлива особистісна якість, а «підприємливість» - готовність особистості до ризику, здатність приймати обґрунтовані рішення та знаходити ефективні шляхи досягнення мети.

Аналіз сутнісної характеристики понять «ініціативність» та «підприємливість» показав, що вони є важливими компетентностями, які сприяють всебічному розвитку особистості. Ініціативність та підприємливість становлять важливий особистісний ресурс соціального й інтелектуального розвитку, що сприяє становленню успішної та адаптивної особистості в умовах сучасного світу.

Ініціативність у цьому контексті визначається як внутрішня мотивація, що підштовхує дитину до активної участі у різних видах діяльності, самостійного прийняття рішень та втілення нових ідей, а підприємливість, у свою чергу, охоплює готовність до обґрунтованого ризику, прагнення до досягнення поставлених цілей та вміння знаходити нестандартні шляхи для їх реалізації. Також формування цих якостей сприяє підвищенню самостійності, впевненості у власних силах, незалежності у прийнятті рішень та здатності приймати обґрунтовані ризики, здатності до самовираження та творчості, що допомагає дітям адаптуватися до вимог сучасного світу та активно взаємодіяти з іншими.

2. Молодший шкільний вік є найкращим періодом для формування ініціативності та підприємливості, оскільки на цьому етапі учні активно засвоюють новий досвід та інформацію, відкриті до експериментів і досліджень, та готові вивчати світ навколо. Уроки дизайну та технологій мають високу ефективність у формуванні цих компетентностей. У процесі виконання завдань учні мають можливість розвивати творче мислення, самостійність, здатність приймати рішення, проявляти ініціативу, пропонувати власні ідеї та нестандартно мислити. Крім цього уроки дизайну та технологій розвивають такі важливі навички як уміння співпрацювати, комунікувати, адаптуватися до нових умов, планувати, виготовляти та вдосконалювати власні проєкти.

3. Ми поставили перед собою завдання визначити стану розвитку ініціативності та підприємливості у молодшому шкільному віці. Дослідження проводилося серед учнів 3-4 класів. Відповідно до компонентної структури досліджуваних понять нами було розроблено критерії та рівні розвитку цих якостей у молодших школярів, підібрано комплекс методів дослідження, зокрема: цілеспрямоване спостереження за навчальною діяльністю учнів, та їх анкетування.

За результатами констатувального дослідження було виявлено, що 20% учнів мають високий рівень розвитку ініціативності та підприємливості.

Найбільша кількість учнів - 63% перебуває на середньому рівні розвитку ініціативності та підприємливості. Ще 17% учнів мають низький рівень розвитку цих якостей.

4. Спираючись на результати констатувального дослідження та аналізу наукової літератури, ми визначили організаційно-педагогічні умови, організація яких забезпечує ефективність розвитку ініціативності та підприємливості молодших школярів на уроках дизайну та технологій.

Перша умова – створення сприятливого мотиваційного середовища з метою розвитку ініціативності та підприємливості молодших школярів. Таке середовище передбачає формування внутрішньої мотивації, яка заохочує учнів до навчальної діяльності.. Завдяки сприятливому творчому середовищу діти можуть відчувати себе вільними у своїх діях, та не будуть боятися проявити себе. Що буде сприяти розвитку ініціативності та підприємливості.

Друга умова – використання активних форм і методів навчання, що спрямовані на формування ініціативності та підприємливості. Активні методи навчання стимулюють дітей до активної участі та взаємодії, допомагають їм розвивати креативне мислення, самостійність та відповідальність. Ці методи спонукають учнів проявляти ініціативу, генерувати власні ідеї та знаходити нестандартні шляхи вирішення завдань, що є основою для розвитку підприємливих якостей. Використання таких підходів у навчанні дозволяє дітям відчувати себе активними учасниками навчального процесу, що мотивує їх до подальшого саморозвитку.

Третя умова – організація колективної творчої діяльності на уроках дизайну і технологій. Колективна творча робота має суттєвий позитивний вплив на розвиток ініціативності та підприємливості молодших школярів.

Така діяльність передбачає спільну роботу та активне обговорення між учнями, що стимулює їх до творчого мислення та пошуку нестандартних рішень. Учні вчаться не тільки розв'язувати завдання разом, а й проявляти ініціативу у

вирішенні творчих завдань та висловлюючи свої ідеї, що сприяє самореалізації та формуванню їхньої індивідуальності. Вона допомагає учням набути впевненості у своїх здібностях, удосконалити комунікативні навички, розвивати творчий потенціал та здатність до активної участі у навчальному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агіляр Туклер, В. В. (2016, April). Ініціативність дитини дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема сучасності. In *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: матер. VI щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 21 квітня 2016 р.* (pp. 77-84). Київський університет імені Бориса Грінченка.
2. Агіляр Туклер, В.В. (2017e). Педагогічні умови виховання ініціативності дітей у сюжетно-рольовій грі. Інноваційна діяльність та дослідно експериментальна робота в сучасній освіті: тези доповідей V *Всеукраїнської науково-практичної конференції, Чернівці-Сєвєродонецьк*, с. 86-88.
3. Аймедов К. В., Бабієнко В. В., Бабієнко, В. А., Сторож В. В. (2014). Загальна педагогіка та історія педагогіки. К.:Слово, с. 352
4. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>
5. Алфімов Д.В. (2021). Виховання лідерських якостей учнів у сучасній загальноосвітній школі : монографія. Донецьк: Каштан, с. 352.
6. Андрієвський Б.М. (2014). Професійна компетентність сучасного педагога. Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. Є.С. Барбіна]. Херсон: Вид-во ХДУ, с. 216–220.
7. Андрушко І. А. (2020). Сучасний педагог. Дніпро: Акцент ПП. Т.2. с. 242.
8. Арабаджи-Донець, Л. І., & Арабаджи-Тіпенко, Л. І. (2018). Компетентнісний підхід в сучасній освіті. *Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 14-16 червня 2018 р.*, 21-23.
9. Баніт Ю. (2018). Інноваційні технології формування підприємницької компетентності у фаховій підготовці студентів-майбутніх економістів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, № 4(96), с. 4–16.
10. Басюк, Н. А. (2021). Сучасна початкова освіта: реалії та перспективи.

11. Берека В., Галас А. (2018). Професійна компетентність вчителя початкових класів: навч.-метод. посібник для вчителів. К.: Ранок, с. 496.
12. Бех І. Д. (2015). Концептуальна модель Я-центрованості у вихованні та духовному розвитку особистості. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*, 3, с. 5–15.
13. Бібік Н. М. (2018). Нова українська школа: poradnik для вчителя. Літера ЛТД, с. 160.
14. Білова Ю. А. (2014). Аналіз наукових підходів до класифікації ключових компетентностей. *Освітологічний дискурс*, № 4(8), с. 10–21.
15. Бобінська Е. (2014). Інтерактивні методи навчання як інструмент виховання підприємливості. *Уроки з підприємницьким тлом* : навчальні матеріали / за заг. Ред. Е. Бобінської, Р. Шияна, М. Товкало. Варшава: Сова, с. 38–57.
16. Бобінська, В. С., & Починок, Є. А. (2023). Підприємливість—ключова компетентність здобувача початкової освіти НУШ. *Напрямок 1. Загальна педагогіка*, 14.
17. Бобінська, Е., Шиян, Р., & Товкало, М. (2014). Уроки з підприємницьким тлом: Навчальні матеріали. *Варшава: Сова*.
18. Боровик Н. В. (2020). Використання проєктних технологій на уроках технологій. *Всеосвіта*. <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-proektnihtehnologij-navcanna-na-urokah-tehnologii-201089>
19. Бортнюк Т. Ю. (2021). Принципи формування підприємницької компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 8 (112). С. 104-114. <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/04/12-2.pdf> DOI DOI 10.24139/2312-5993/2021.08/104-114

20. Варецька, О. (2019). Формування ініціативності і підприємливості молодших школярів. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти*, 231.
21. Василенко, О. М. (2019). Етапи розвитку соціальної відповідальності школярів у мікросередовищі. *Educational challenges*, (55), 3-13.
22. Винницька, Н. (2019). Застосування групової та колективної форм навчання на уроках у початковій школі. *Молодь і ринок*, (11 (178)).
23. Власюк І. І. (2019). Соціальна активність як показник успішної соціалізації особистості. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів»(11-12 квітня 2019 року) Схвалено Вченою радою ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*, 68.
24. Воронова, В. С., & Починок, Є. А. (2023). Підприємливість—ключова компетентність здобувача початкової освіти НУШ. *Напрямок 1. Загальна педагогіка*, 14.
25. Воронюк, О., & Цюняк, О. (2019). Педагогічні аспекти формування лідерських якостей молодших школярів в умовах сучасної початкової школи. In URL: <https://conference. Pu. If. Ua/forum/files/30112017/1/voron. PDF>(дата звернення: 15.10. 2021).
26. Гавриленко, Т. Л. (2019). Розвиток початкової освіти в Україні (друга половина XX—початок XXI ст.).
27. Гельбак А. М. (2017). Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя: методичні рекомендації. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 24.
28. Грасс Т. П. (2017). Формування культури підприємництва у підростаючих поколіннях у розвинених англомовних країнах (на матеріалі Великобританії, США та Нової Зеландії). К., 28.

29. Григорчук, А. М. (2024). Формування у молодших школярів здатності до рефлексії на уроках математики у початковій школі.
30. Губенко О. В. (2023). Внутрішня свобода як умова активізації творчого потенціалу особистості. Практична психологія та соціальна робота, 1-5.
31. Гуломжон А. Н. (2022). Формування підприємницьких компетенцій у школярів. *Scientificprogress*, 3, 944–951.
32. Гупан, Н. М. (2017). Історія педагогіки: питання кризи і розвитку. *Український педагогічний журнал*, (1), 110-115.
33. Денисюк, Т. Ф. (2006). Історіографічний аналіз розвитку змісту початкової освіти України у 50–90-х роках ХХ століття. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (28), 39-42.
34. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджений 30 вересня 2020 р.) URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannyaderzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-8>
35. Державний стандарт початкової освіти (затверджений 21.02.2018 р. постановою №87 Кабінету Міністрів України) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
36. Доценко, С. О. (2016). Особливості мотивації творчої діяльності учнів початкових класів.
37. Єрмаков І. Г. (2016). Компетентнісний потенціал проєктної діяльності. Проєктна діяльність у школі. К.: *Шкільний світ*, 5–18.
38. Журавльова, Л., & Сергєєва, Л. (2015). Формування самостійності молодших школярів в умовах початкової школи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*, 1(15), 121-125.
39. Завгородня Т. М. (2020). Формування підприємницької компетентності здобувачів загальної середньої освіти: зарубіжний досвід. Гірська школа українських Карпат, № 22, 189–193.

40. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). Офіційний Вебпортал Парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
41. Засименко, С., & Білер, О. Сучасний стан розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів. *Секція № 1 актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти*, 276.
42. Іліуц, М. Г. (2024). Розвиток ініціативності молодших школярів у процесі колективної навчальної діяльності.
43. Карпович, Ю. В. (2015). Психолого-педагогічні особливості виховання дисциплінованості учнів молодшого шкільного віку. *Інноватика у вихованні*, (1), 212-220.
44. Ключові компетентності для навчання упродовж життя (Європейські орієнтири)» 2018. <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/5>
45. Колесник, Т. М., Демидова, О. С., & Колесник, Д. А. (2013). Історія розвитку підприємництва. *Економічна історія*, 332-334.
46. Колісник, С. М. (2023). Самооцінка молодших школярів в умовах Нової української школи.
47. Кондратюк, Т. В. (2024). Розвиток креативності учнів початкової школи.
48. Концепція «Нова українська школа» / група упорядників ; за заг. ред. М. Грищенко. Київ, (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
49. Кравченко, О. М. (2022). Наскрізна змістова лінія" Підприємливість і фінансова грамотність" як складова сучасного економічного простору.
50. Кузьменко Ю. В. (2018). Формування компетентності «Підприємливість та фінансова грамотність»: сучасні орієнтири. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. № 2(8), 36– 39.
51. Кулаковський, Т. Ю. (2020). Підприємливість як наукова категорія психології розвитку.

52. Кулімова Ю. Г., Іванова К.К. (2018). Формування у молодших школярів підприємницької компетентності засобами естетотерапії. Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті, № 1, 79–87.

53. Лук'янченко, О. М. (2021). Особливості формування ініціативності у молодших школярів на уроках мистецтва. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 28-31.

54. Любунь, Ю. (2024). Молодший шкільний вік як сензитивний період. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*, (March 1, 2024; Paris, France), 341-345.

55. Макарук О. Л. (2022). Формування підприємливості у молодших школярів: форми та методи. *Виховання дітей та учнівської молоді в контексті сучасних соціокультурних викликів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ-Біла Церква, 2 червня 2022 р.)* / за ред. Л. В. Канішевської, К. В. Плівачук. Біла Церква : КНЗ КОР «КОПОПК», 60–61

56. Макарук О. Л. (2019). Формування у молодших школярів підприємливості у контексті вимог нової української школи. *Освітні обрії: науковопедагогічний журнал*, 1(54), 91–95.

57. Марущак, О. (2019). Історія промислових революцій. *Збірник тез II Міжнародної наукової конференції молодих учених та студентів „Філософські виміри техніки “*, 81-81.

58. Мачача, Т. С. (2018). Особливості змісту та методики інтегрованого курсу «Дизайн і технології» технологічної освітньої галузі початкової освіти. *Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі Типової освітньої програми для 1 класу; методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей НУШ в початковій освіті*, 111-118.

59. Мирончук, Ю., & Башманівська, Л. А. (2024). Інтерактивне навчання на уроках української літератури в НУШ. *Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-*

практичної конференції" Мовно-літературознавчий контекст у сучасному освітньому просторі".

60. Михайлишин Г., Двожан М. Особливості формування творчості учнів молодшого шкільного віку в умовах початкової школи. Освітня інноватика: українсько-польський збірник студентських наукових праць. ІваноФранківськ. Видавець: Центр інноваційних освітніх технологій «PNU EcoSystem» Том 2. С. 38–42.

61. Міненко, А. О. (2014). Дослідження актуальних питань розвитку творчих здібностей молодших школярів в педагогічній діяльності учителя початкової школи. *Наука і освіта*, (8), 119-123.

62. Молодець, О. С. (2022). Аналіз особливостей розвитку ініціативності дітей молодшого шкільного віку.

63. Назаренко Г. А. Формування підприємницької компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до вимог нових державних стандартів: метод. посібник. Черкаси: ЧОПОПП, 2014. 68 с.

64. Огієнко, Д. П. (2020). Використання інтерактивних технологій навчання в курсі «Дизайн і технології» в початковій школі. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені ТГ Шевченка*, 167(11), 60-64.

65. Пасічник, В. В., & Швидун, В. М. (2022). Підприємницька компетентність учнів початкових класів. *За редакцією*, 182.

66. Пометун О. І., Пироженко Л. В. (2024). Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: нав.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. Київ, 192.

67. Прищепа С. М. (2016). Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність». *Молодий вчений*, 5, 367–370.

68. Пронікова І. В. (2016). Виховання підприємливості та формування економічного мислення в учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*, 13, 342–345.

69. Резнік, а. А. Психологія лідерства і професійної успішності. *Редакційна колегія*, 57.
70. Римкіна, М. С. (2014). Дефініція категорії соціально-економічний розвиток підприємства. *Теоретичні та прикладні питання економіки*, (1), 440-453.
71. Сабецька Т. (2023). Економічний зміст та історія розвитку соціального підприємництва. *Економіка та суспільство*, (48).
72. Савченко О. І. (2016). Розвиток «підприємницького таланту» для забезпечення інноваційної активності в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 56, 153–160.
73. Сидоренко, Н. І., & Рудика, О. О. (2024, October). Розвиток ініціативності молодших школярів засобами арт-проектів. In *The 6th International scientific and practical conference “The role of innovations in the transformation of the image of modern science” (October 08–11, 2024) Oslo, Norway. International Science Group. 2024. 333 p.* (p. 191).
74. Турченко, О. (2022). *Ініціативність і підприємливість як ключова компетентність учня Нової української школи* (Doctoral dissertation, Харківський національний педагогічний університет імені ГС Сковороди).
75. Унгурян І., Куриш, Н. (2016). Формування ключової компетентності підприємливості та ініціативності у навчально-виховному процесі 220 загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, 2, 99 – 102.
76. *Уроки з підприємницьким тлом : навчальні матеріали / за заг. ред. Е. Бобінської, Р. Шияна, М. Товкало* (2014). Варшава, 400.
77. Хвостик, А. (2023). Формування самооцінки учнів початкової школи.
78. Шпак, М. М. (2018). Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (68), (164), 71-74.

79. Щербань, П. (2014). Застосування ігрових технологій в освіті: історія і перспективи. *Витоки педагогічної майстерності. Сер.: Педагогічні науки*, (13), 286-286.

80. Юрченко, А. О. (2020). Розвиток креативності учнів початкової школи. *Київський науково-педагогічний вісник*, (21), 135-139.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для оцінки мотивації у молодших школярів

(інтерес до виконання завдань, готовність брати на себе відповідальність, прагнення досягати результатів, стабільність мотивації)

1. Як ти відчуваєш себе, коли отримуєш завдання, яке виглядає дуже складним?
 - ✓ ☺ Я відчуваю, що це виклик, і готовий його прийняти.
 - ✓ ☹ Спочатку мені страшно, але я все одно спробую.
 - ✓ Я одразу відчуваю, що не зможу його зробити
2. Чи подобається тобі виконувати завдання, які потрібно завершити до певного часу?
 - ✓ Так, це змушує мене працювати швидше.
 - ✓ Іноді, якщо завдання цікаве.
 - ✓ Ні, мені не подобається поспішати.
3. Ти виграв гру у класі. Як ти себе відчуваєш?
 - ✓ Я дуже радий, це надихає мене працювати ще краще.
 - ✓ Я радий, але це для мене не так важливо.
 - ✓ Мені байдуже, я не дуже люблю змагатися.
4. Як часто ви працюєте в команді з іншими учнями?
 - ✓ Дуже часто
 - ✓ Іноколи
 - ✓ Рідко
 - ✓ Ніколи
5. Чи допомагаєте ви друзям у класі, якщо вони щось не розуміють?

- ✓ Завжди допомагаю
 - ✓ Іноколи допомагаю
 - ✓ Рідко допомагаю
 - ✓ Ніколи не допомагаю
6. Чи готовий ти взяти на себе відповідальність за спільне завдання у групі?
- ✓ Так, мені подобається керувати і допомагати іншим.
 - ✓ Тільки якщо ніхто інший не хоче.
 - ✓ Ні, я волію, щоб хтось інший керував.
7. Чи любите ви ділитися своїми ідеями з іншими?
- ✓ Дуже люблю
 - ✓ Іноколи люблю
 - ✓ Рідко люблю
 - ✓ Ніколи не люблю
8. Що ти робиш, якщо отримав погану оцінку за виконане завдання?
- ✓ Я намагаюся зрозуміти свої помилки і зробити краще наступного разу.
 - ✓ Я трохи засмучуюся, але нічого не змінюю.
 - ✓ Сильно засмучуюсь і втрачаю інтерес працювати

Додаток Б**Анкета для оцінки креативно-інтелектуальних навичок у молодших
школярів**

(пропонування нових ідей, оригінальність рішень, гнучкість мислення, вміння знаходити зв'язки)

1. Чи любите ви придумувати нові ідеї або вирішувати завдання по-своєму?

- ✓ Дуже люблю
- ✓ Іноколи люблю
- ✓ Рідко
- ✓ Ніколи не люблю

2. Подумай і запропонуй інше застосування для звичайного листа паперу, окрім письма.

- ✓ Зробити з нього літачок.
 - ✓ Використати як закладку для книги.
 - ✓ Моя власна ідея: (напиши свій варіант)
-
-

3. Як би ти вирішив проблему, якщо в твоїй групі закінчилися фарби під час малювання плаката?

- ✓ Використав би олівці або інші матеріали.
 - ✓ Поділився би залишками фарби з іншими.
 - ✓ Моя власна ідея: (напиши свій варіант)
-
-
-

4. Тобі потрібно зробити з паперу звичайного кота, але ти хочеш зробити його незвичайним. Що можна додати, щоб аплікація стала креативною?

- ✓ Зробити кота з кольоровими крилами.
 - ✓ Зробити коту смішний костюм.
 - ✓ Моя власна ідея: (напиши свій варіант)
-
-

5. Чи любите ви малювати, писати, або займатися іншими творчими справами?

- ✓ Дуже люблю
- ✓ Іноколи люблю
- ✓ Рідко
- ✓ Ніколи не люблю

6. Як часто ви намагаєтесь придумати щось нове, навіть якщо цього не просили?

- ✓ Дуже часто
- ✓ Іноколи
- ✓ Рідко
- ✓ Ніколи

7. Чи легко тобі переходити на нові завдання або змінювати спосіб виконання завдань, коли це потрібно?

- ✓ Так, мені легко адаптуватися.
- ✓ Іноді важко, але я намагаюся
- ✓ Ні, мені подобається працювати у одному і тому ж стилі

Додаток В

Анкета для оцінки дієво-практичного показника у молодших школярів
(організація роботи, самостійність у виконанні завдань, оцінка результатів діяльності, пізнавальна активність та наполегливість)

1. Чи любите ви планувати свій день або завдання заздалегідь?

- ✓ Дуже люблю
- ✓ Іноколи люблю
- ✓ Рідко
- ✓ Ніколи не люблю

2. Як ти зазвичай плануєш виконання домашнього завдання?

- ✓ Спочатку роблю найважчі завдання, а потім легші.
- ✓ Виконую все підряд без планування.
- ✓ Роблю найцікавіше, а решту залишаю на кінець.

3. Тобі дали нове завдання, але ти не знаєш, з чого почати. Що ти робиш?_

- ✓ Спробую самостійно зрозуміти.
- ✓ Запитаю вчителя або друзів.
- ✓ Відкладу завдання на потім.

4. Чи намагаєтесь ви вирішити складне завдання самостійно перед тим, як попросити допомоги?

- ✓ Завжди намагаюсь
- ✓ Іноколи намагаюсь
- ✓ Рідко намагаюсь
- ✓ Ніколи не намагаюсь

5. Якщо після виконання завдання ти зрозумів, що зробив помилку, що робитимеш?
- ✓ Я спробую виправити помилку.
 - ✓ Поясню свою помилку вчителю.
 - ✓ Не буду нічого змінювати, якщо завдання вже здано.
6. Як ти відчуваєш себе, коли завдання займає більше часу, ніж ти очікував?
- ✓ Я намагаюся бути терплячим і продовжувати працювати.
 - ✓ Я починаю дратуватися і хочу закінчити швидше.
 - ✓ Я залишаю це завдання і займаюся чимось іншим.
7. Якщо завдання складне, чи намагаєшся ти знайти інші джерела інформації або способи вирішення?
- ✓ Так, я шукаю в книгах або в інтернеті.
 - ✓ Я запитую поради у вчителя чи друзів.
 - ✓ Намагаюся зробити так, як знаю і не шукаю інших варіантів

Додаток Г

**Фрагменти уроків дизайну і технологій для учнів 1-4 класів, які
допомагають розвивати навички творчості, ініціативності та
підприємливості.**

1. Створення власного бренду закладок

Мета: Навчити дітей основам творчого підходу до дизайну та розповісти про бренди

Матеріали: Кольоровий папір, фломастери, стікери, прикраси, ножиці.

Хід уроку

Вчитель розповідає дітям про різні види закладок для книг та пояснює, чому деякі з них стають популярними (наприклад, з особливими кольорами або малюнками).

Діти створюють свої закладки, обираючи форму, кольори та декорації. Кожен учень придумує "бренд" своєї закладки: назву, особливість та історію, яка робить її унікальною.

Наприкінці уроку діти презентують свої закладки однокласникам, розповідаючи, чому саме їхня закладка стане улюбленою у читачів.

2. Ярмарок іграшок із вторинних матеріалів

Мета: Показати, як з простих матеріалів можна створити цікавий продукт.

Матеріали: Картонні коробки, пластикові кришки, тканина, нитки, кольоровий папір.

Хід уроку

Учні разом із вчителем збирають матеріали для створення іграшок. Кожен учень створює іграшку з цих матеріалів, вигадуючи історію про неї. Вчитель

розповідає про ярмарки, де люди продають свої вироби. Діти організовують "торгові точки" у класі, де "продають" іграшки однокласникам, обговорюючи, як краще представити свій товар.

3. *Магніти на холодильник*

Мета**: Розвивати фантазію та навчити учнів створювати продукти-сувеніри.

Матеріали**: Полімерна глина, магніти, фарби, інструменти для ліплення.

Хід уроку

Діти створюють магніти із полімерної глини, експериментуючи з формами і кольорами.

Вчитель пояснює, що магніти – це популярні сувеніри, і обговорює з учнями, чим можна зацікавити покупця. Діти розповідають, як вони придумали дизайн свого магніта та які особливі деталі зроблять його популярним.

4. *Мініатюрні гаманці з тканини*

Мета: Навчити дітей роботи з тканиною та створення практичних виробів.

Матеріали**: Залишки тканини, ножиці, нитки, клей.

Хід уроку

Діти створюють маленькі гаманці або сумочки, обираючи колір та прикраси. Вчитель пояснює, що люди люблять унікальні гаманці. Учні розповідають, для кого і як можна використовувати їхні вироби.